

ROMÂNIA LITERARĂ

LITERATURĂ // ARTĂ // CULTURĂ

PRIMREDACTOR: OVIDIU HULEA

ANUL I No. 2.

APRILIE 1930.

Colaboratorii revistei:

I. Agârbiceanu, Gh. Bogdan-Duică, T. Bugnariu, Al. Ciura, Augustin Cosma, Romul Demetrescu, Dr. S. Dragomir, Gabriel Drăgan, Emil Giurgiuca, Eugen Hulea, Emil Isac, Al. Lupeanu-Melin, N. Mărgineanu, Ștefan Mețeș, Const. Radu, Livia Rebreanu-Hulea, Septimiu Popa, Dr. Coriolan Suciuc, Horia Teculescu, Silviu Țiposu.

Director administrativ: G. AVRAMOVICI.

Să nu lipsească din
nici o casă românească

Poezii

de

M. Eminescu

ediția îngrijită de dl.
G. Ibrăileanu ::
Editura „Națională” S. Ciornie

Sumar:

Teofil Bugnariu: Joc de miei
(poezie)

Ovidiu Hulea: Organizare cul-
turală

Al. Ciura: Revedere

Emil Giurgiuca: Singurătate
(poezie)

Gh. Bogdan-Duică: Basarabia
în 1838

T. Mureșanu; Troiță (poezie)

I. Agârbiceanu: Protectorul

Dr. C. Suciuc: Un filolog puțin
cunoscut: Ștefan Körösi-Cri-
șanu

Oct. Lupeanu: Numai noi (tra-
ducere)

A. Marian: Loc de îngropare

Dr. I. Băltariu: Tripticele din
Transilvania

D. Scurtu: Cântec.

Cronici

Cărți, Reviste, Insemnări

Se împlineste un deceniu dela
moartea marelui învățat A. D.
Xenopol, autorul monumentalei

Istoria Românilor din Dacia Traiană

Editura: Cartea Româ-
nească. © BCU CLUJ

ROMÂNIA LITERARĂ

APARE LUNAR, AFARĂ DE LUNILE IULIE AUGUST

REDACȚIA : Aiud Str. Mircea Vodă 6.

ADMINISTRAȚIA și EDITURA : „Cultura Literară” Arad, Strada
Eminescu No. 28.

Abonamentul anual: pentru funcționari de stat, studenți și elevi 200.— lei. Pentru particulari 300.— lei
Pentru instituțiuni 500.— lei. Prețul unui exemplar 30.— lei.

CRONICI

CĂRȚI:

Ioan Marin Sadoveanu: Cântece de rob; Otilia Cazimir: Licurici; D. Iacobescu: Quasi; I. Agârbiceanu: Dolor; C. Ardeleanu: Am ucis pe Dumnezeu; E. Lovinescu: Mutația valorilor; Cronică fanceză.

REVISTE:

Darul vremii. Convorbiri literare; Gândirea; Orizonturi noi. Luceafărul literar și artistic. Făt Frumos. Scrisul nostru. Indreptar. Boabe de grâu.

INSEMNĂRI:

Două mii de ani dela nașterea lui Vergilius Maro. Un nou compozitor român. Revistele provinciale.

Dnii autorii și casele de editură sunt rugați a trimite
pentru recenzii, câte 2 exemplare din operele și publicațiunile lor la redacție.

Cine reține acest număr se consideră abonat.

Nu avem poșta redacției. Cine se adresează cu manuscrise și dorește
să aibă răspuns, e rugat să trimită plic cu mărci.

ROMÂNIA-LITERARĂ

JOC DE MIEI

Doamne, jocul mieilor de Paști, din târg,
Ți-a cântat în primăvara asta cea mai albă rugă.
Dinții lor de lapte, înfloriți cu sânge
Nu știu încă rupă iarba, — doar să sugă.

Drumurile toate i-au adus
Behăind în coș umplut cu fân:
Tânăr și însângerat apus
Pentru răsăritul tău bătrân.

Câmpul crud i-a petrecut până 'n oraș.....
Ca în taine, leagănul li se preface 'n dric.
Țâța curge singură peste imaș
Decând nu o mai frământă botul mic.

Alb și negru, ritm nestăvilit
Jocul lor e început nevinovat de moarte;
Sângele lor proaspăt ca lumina, e sortit
Să stropească ușile 'n cetate

Dintre toate, jertfa mieilor din târg
Ți-a fost cea mai dureros de albă rugă:
Dinții lor de lapte, înfloriți cu sânge
N'au știut să rupă încă iarba, — doar să sugă.

Și în jocul luminoasei și amarei bucurii,
Taina trece ca un vânt peste făpturi:
Nici un miel n'o să învie însorit, a treia zi,
Cași mielul tău de jertfă din Scripturi.....

TEOFIL BUGNARIU

Nici odată poate neamul românesc n'a recut prin o criză mai multiplă și mai dureasă ca în prezent. Nici odată patima și ura dintre frați n'a avut praznic mai îndelungat ca în aceste zile sterpe în bucurii, lipsite de muncă roditoare și avânturi creatoare și în care numai furia mereu crescândă a învrăjbirilor mai îngrămădește pe orizont mormane amenințătoare de nori aducători de vijelii apocaliptice.

Așa de neputincioasă să fi fost această inimă românească, încât după abia un deceniu dela întruparea cea minunată a Visului — ea să devină, în loc de gâlgăire nesecată de entuziasm, o sărmană urnă funerară, în care zilnic să se îngroape praful tuturor iluziilor măcinate fără milă și atât de vertiginos în abia zece, zi zece ani, de unitate națională.

Dar n'am așteptat noi, de-o parte și de alta a Carpaților, plinirea acestui vis precum așteaptă creștinii sfânta zi a sfințelor Paști, și nu ne-am îmbrățișat în hohote de plâns și în sărutări frățești, în dangăte de clopote și în fâl-făirea aceluiaș treicolor în care înfloriseră în acea luminată toamnă a anului 1918, toți codrii, toate văile și toate întinderile românești?

Și dacă este așa și cu toții putem mărturisi această, fiindcă între noi s'a săvârșit minunea, care este vina, care este blestemul, ce ne-a uscat cântecul pe buze, toxina care ne-a anesteziat inima și ne-a paralizat creerii? Și nu este oare nici o scăpare, nici o nădejde de mântuire din aceasta cumplită și inebunitoare letargie? Să nu mai vie nici odată și de nicăiri lumină nouă, bucurie înfricoșată, *renaștere* și zile de adevărată mărire românească?

* * *

Cred că nu greșesc când afirm, că noi Românii nu ne-am cunoscut și nu ne cunoaștem încă ceea ce noi avem mai durabil, mai sfânt și mai propriu: Nu ne cunoaștem literatura și istoria. Nu ne cunoaștem și nu ne apreciem operele în care strălucește fără prihană sufletul neamului nostru și nu cunoaștem, cum ar trebui, toată tragedia unui trecut de amare suferinți, pentrucă dacă le-am cunoaște, ar încre-

meni pe buzele tuturor ocară și ura cu care ne înjosim zilnic.

Ca'n fața osemintelor părinților noștri, am ingenunchia în fața acestui trecut și numai pentru lumina lui, pentru lacrimile lui și pentru sângele cu care am fost răscumpărați, am renunța la crimele cu care împângărim zilnic acest nenorocit sfârșit de epopee.

Pe masa a câți intelectuali dela oraș și sate se mai găsește opera unui Alecsandri, Eminescu, Creangă, Coșbuc, Delavrancea, Caragiale, câți dintre deputații noștri cunosc opera unui Kogălniceanu, Maiorescu, Brătianu, cine se mai oprește la toată munca uriașă a unui Eliade, Hașdău, Xenopol, ca să vorbim numai de cei dispăruți?! Și atunci de unde să se hrănească sufletul acestui neam?! Din blestemată hrană cu care suntem serviți zilnic de o presă păcătoasă, de scandal, pentru care nimeni nu mai este bun, nimeni cinstit, nimeni iubitor de neam, decât el, scribul infam și anonim, care distruge fără milă toată credința și încrederea acestui neam.

Am dori ca acest strigăt al nostru: *înapoi la cultul trecutului și la respectul muceniciei lui*, să străbată toată ființa românească, dar mai ales să străbată inima tineretului, fiindcă fără acest cult generațiile nu se pot numi ale aceluiaș popor, ci numai înlanțuire cinematografică de titani urmași de piperniciți epigoni.

Dar binefacerile cunoașterii acestui trecut nu ar fi trebuit și nu trebuie să se mărginească numai la intelectuali și școli — țara întreagă ar trebui organizată într-o uriașă tabără culturală, în care nimeni să nu rămână fără partea de lumină și de muncă.

Avem cel puțin două zeci de mii de studenți a căror colcăitoare energie ar trebui îndreptată spre satul românesc, care tânjește în beznă, fără nici o hrană sufletească, pradă oricărei intențiuni mișelești de a-l desechilibra și distruge.

Avem în fiecare județ cel puțin două licee și atâtea alte școli secundare cu sute de profesori, pe care nimeni nu s'a cugetat să-i trimită la sate, pentru a împărți lumină și credință.

Ce ar însemna în bugetul unui județ o sută de mii de lei pentru cheltuelile de transport în diferitele comune și ce beneficiu uriaș s'ar câștiga din acest contact al satelor cu lamura intelectualilor lui?!

Nu s'ar putea federaliza oare, pe județ, cel puțin societățile cu caracter pur cultural pentru a întocmi un plan unitar de ofensivă culturală?!

Dar de ce nu s'ar putea tipări și o gazetă culturală pentru săteni, scrisă de cei mai eminenți scriitori pentru popor?! Sau poate vrem să ajungem la sate numai când distrugerea și-a terminat opera criminală?!

Ce am făcut apoi în acest deceniu pentru meseriașii și industriașii români?! Cine dintre noi a căutat să se coboare în societățile lor culturale, cu conferințe și îndemnuri românești?!

Iar muncitorimea dela orașe, sărmana noastră muncitorime, despoiată în nouile provincii, de tot bagajul românesc cu care plecase oarecândva la oraș, a rămas în ghiara tuturor agitațiilor, care tind, în primul rând, la distrămarea statului român și la sugrumarea acestui suflet românesc.

* * *

Dar dacă, în trecut, atât oficialitatea cât și noi toți, am neglijat această veghe necurmată asupra sufletului neamului și dacă am lăsat să cadă peste el apatia în care abia ne mișcăm — nici puțina operă de mare creațiune literară și științifică, care s'a făcut, nu s'a bucurat de nici o încurajare, din partea nimănuie. Statul n'a întemeiat o editură, cel puțin pentru clasicii noștri și pentru scriitorii vechi, — cronicarii bunăoară au dispărut aproape complect din circulație — el nu s'a îngrijit ca cel puțin operele marilor noștri scriitorii de azi să poată pătrunde cât de adânc

în păturile intelectuale, ca nici să nu mai vorbim de popor. Numai așa ne explicăm tirajul infim cu care se mândresc chiar operele noastre celebre.

Care dintre cărțile noastre a ajuns, în zece ani, la un tiraj de cinci zeci de mii, bunăoară? Și câte opere de mare valoare nu așteaptă, de zeci de ani, ediția a doua, deși s'au tipărit, la prima ediție, numai în câte cinci mii de exemplare.

Ministerul instrucțiunii avea și are datina să trimită la fine de an, cărți de premii elevilor. Ce jale te cuprinde când între cărțileosite nu găsești aproape nici una din marile creațiuni reprezentative ale literaturii noastre.

În schimb editurile noastre pot să pună prețuri exagerate pentru operele pe care le tipăresc, fiindcă nimeni nu mai pune frâu unei specule care se face și cu operele literare. Autorul celebru ia două zeci la sută din prețul brut al cărții, restul intră în buzunarul editorului.

Iar dacă te mai pune păcatul să mai tipărești în editură proprie o carte, trebuie să dai trei zeci și șase la sută pentru desfacere, dar banii nu-i mai strângi cu anii, fiindcă nu te poți deplasa în fiecare oraș, ca să-ți strângi puținele parale și cărțile ofilite prin galantare sau chiar nescoase la lumina zilei, din subsolurile, unde stau depozitate.

* * *

Dar să nu mai continuăm. E o pagină neagră, o pată grozavă aceea a acestor vremi de adevărată bejenie. Să nădăjduim că problemele puse aici, vor forma principala preocupare a oficialității noastre de „educație a popoului“, și a întregului nostru neam.

Așteptăm soluțiuni cât mai cuminți și cât mai grabnice.

Domnul consilier și-a scris demisia și a plecat să ia masa liniștit.

Prietenii îl muștrară, neînțelegând gestul lui pripit, asigurându-l că va regreta mult acest pas nesocotit.

Unul îi spunea:

Dar ce crezi? După șase ani de viață în oraș mare, te mai poți înapoia în înfundătura de tângușor, după spatele lui Dumnezeu, să mai faci pe popa dela sate? Gândește-te la casa parochială, cu încăperile scunde, cu tavanul de grinzi, cu lampa ce filează, atârând din grindă, pe o sârmă! Gândește-te la noroiul de pe uliți, după o ploaie cât de mică! La plictiseala de moarte, ce are să te cuprindă, când nu vei avea un om, în întreg tângușorul, cu care să schimbi o idee, să discuți un eveniment la ordinea zilei. La ziarele, care vin cu întâzieri de săptămâni, la posta greoaie și primitivă, care îți împiedcă, aproape cu totul contactul cu lumea civilizată! La țăranii greoi, cari s'au schimbat așa de mult în vremea din urmă și nu mai au tragere de inimă pentru conducătorii lor de mai înainte. S'a schimbat lumea, dar nu numai la orașe s'a schimbat, ci și la sate și aci încă mai mult! În șase ani te-ai schimbat și tu, de nici nu mai semeni cu cel de odată. Lumea merge înainte, cei ce rămân pe loc, vor fi împinși de cei din urmă, să nu-i oprească din drum. Te isbesc unele salturi capricioase ale evoluției? Dar vremile sunt așa; salturile mari spre progres nu se pot face fără sguđuri. Vai, cât vei regreta aceasta nesocotită a ta! Vei fi mai străin în satul tău decum îți închipui că ai fost aici.

Prietenul avea dreptate, dar gândul Domnului consilier sbura departe și nu mai era putere pe lume să-l întoarcă înapoi.

Răspunse doar, ca să spună ceva și el, ca pentru sine:

Aici am trăit șase ani, la sat o viață întreagă. Tot acolo e locul meu de baștină... Am avut decepții și aici, voi avea și acolo.

Așa e viața. Decepții și bucurii, bucurii și decepții, înșirate de o mână nevăzută pe un fir subțire, subțire de tot: firul vieții.

* * *

Plecă cu trenul de noapte, ca pentru a nu mai șovăi în hotărârea luată.

Era singur în compartiment. Stinse lampa, și deschise geamul. O adiere de primăvară pătrundea de afară, și o lumină de lună, discretă și mângâitoare, cernută par'că prin o nevăzută sită de argint.

Trenul luneca pe șine, aproape fără sgomot, fluierând a voie bună par'că, în apropierea garilor

De la o vreme începu să recunoască satele resirate pe coasta de deal, sau pe văi; recunoștea pe călătorii, care coborau liniștiți din vagoane sau urcau pripțiți în ele.

Mergea spre casă.

Amintirile vechi îl întimpinău, tot mai clare, cu cât drumul se scurta, iar celea nouă se așineau pe urma lui, ca să nu-l scape din mreaja lor.

Inchidea ochii și se lăsa biruit de acest amestec de amintiri care se jucau cu el, târându-l când în susul, când în josul anilor.

Cu ochii închiși, le deslușia tot mai lămurit. Erau imagini fugare din copilărie, din tinerețe, din anii cei dintâi ai păstoririi. Chipul preotesei Ileana apărea, când mai clar când mai nedeslușit. Ii apărea tânără, rușinoasă și fermecătoare, roșind și zăpăcindu-se la cea dintâi vorbă a lui de dragoste. O vedea apoi, nevăstă tină, directivând prin cameră, împărțind porunci servitoarei, hrănind pasările din curtei și umplând toată casa cu râsul ei ca al unu, clopoșel de argint. O auzea din pat, se ridica și el mai repede din așternut, și ea îl întâmpina cu o muștrare blândă. „Ce-e cu tine, leneșule? sunt orele șase și un sfert și tu dormi tu?”.

Apoi a venit moartea. A venit ca un trăznet din senin. Preoteasa Ileana, într'o seară și-a dus mâna la inimă și-a spus că o doare acolo... El s'a speriat, a alergat după doctor, dar acesta l-a liniștit, spunându-i: „Nu e nimic părinte! Dacă doamna trece peste aceasta mică criză d-ta ești cel mai fericit om din lume. Vei avea un copil”. A adus doctorii, preoteasa s'a mai liniștit, și când el a întrebat-o: „De ce nu mi-ai spus nimic?” ea a zâmbit, și i-a răspuns strângându-i mâna: „Nu știam nici eu.”

Și după două zile, Ileana și-a dus iarăși mâna la inimă. și până să vină doctorul, și-a închis ochii pentru totdeauna. A murit tinără, frumoasă, ducând cu ea în groapă și nădejdea zădarnică a unei vieți nouă.

Părintele s'a gândit atunci, lângă sicriul ei: „Dece nu mor deodată oamenii cari se iubesc? Dece trebuie să rămână unul singur, și să tânjească stingher toată viața?” Philemon și Baucis au avut acest noroc. Ei erau însă bătrâni, trăiseră împreună vreme îndelungată, și zeilor li s'a făcut milă, să nu-i lase stingheri, la adânci bătrânețe....

Apoi copilul!

Nici n'a venit pe lume. A plecat cu mamă-sa, înainte de-a fi văzut lumina soarelui, înainte de a-și fi întins mânuțele roze, să prindă razele lui de aur....

De câte ori vedea un copil, i-se strângea inima de fericire și de durere. Se gândea întotdeauna, fără să vrea: de câți ani ar fi copilul lui, dacă ar fi trăit? Cu cine ar fi semănat? A, dacă ar fi trăit măcar un an' să-l audă gângăvind, să-l vadă cum se târește de-a bușile, și cum încearcă cu șovăiri adorabile, să se ridice copăcel-copăcel....

Il ajungeau și amintirile din urmă: vieța de oraș mare, expansiunile bucuriei pentru ajungerea la liman, după atâtea dibuiri în gol, și nădejdi spulberate. Era o viață nouă, un ritm vioiu cu artificii de saturnalii, cari nu mai aveau de gând să contenească.... Apoi așternerea pe lucru.... bucuria și satisfacția, când vedea că munca lor începe să aducă roade, în brazda cea nouă.... Pe urmă intrigi mărunte, cum nu mai cunoscuse înainte; oameni necunoscuți saltați ca printr'un miracol în staluri mai înalte, sfidând lumea, ca să acopere cu acest gest salvator golul sufletului lor de parveniți.... Li rășări distinct, imaginea unui băiețandru barbierrit și spilcuit, pe care îl ajutase din greu, când urma clasele liceului. Junele domn il întâlnește la o serată, când nu il mai putea ocoli. „A... domnul consilier.... părintele dela sat — nu-mi mai aduc aminte de unde — mă bucur că ați intrat în rândurile noastre.... mă bucur mult”... Și îi strânse mâna, cu un aier de protecție, dispărând grav. Domnul consilier n'a răspuns nimic, dar în gând i-se contura o înjurătură, cu care nu era obișnuit....

* * *

Ațipise?!

Se pomeni, că servitorul deschisese ușa compartimentului cu șgomot: „Sărut mâna dle părinte, am ajuns la gara noastră!”

Cobori repede din vagon, căci trenul nu poposea decât două-trei minute, în haltă. Avizul telegrafic sosise în sat, căci bătrânul servitor, care rămăsese să vadă de gospodăria părăsită, îl aștepta cu pălăria în mână, repezindu-se să-i sărute mâna și să-i ia geamantanul din mână....

Trăsura cu un cal il aștepta în dosul haltei. Domnul consilier mângăie calul, il chemă pe nume, dar calul bătrân părea că nu-și mai aduce aminte de stăpân....

Mai aveau o fugă bună, până să ajungă în sat. De-a lungul drumului, trăsura lăsa în urmă valuri de praf, scârțâind din toate încheieturile, sgâlțâind pe domnul consilier și silindu-l să se țină cu amândouă mâinile de leuci.

O mașină venea din urmă, lunecând cu eleganță, sfidând trăsura, lăsând în urmă nouri de praf. Domnul consilier sări la hățuri, dar sluga il liniști: „Nu se sperie calul, domnule părinte, s'a învățat cu mașinele”.

Cunoștea, deacum, lanurile de grâu, porumbiștea ce-și flutura foile verzi. știa a cui era mâna de pământ, Cunoștea oamenii ce treceau pe alături, dând binețe și întorcându-se nelămurii în urma trăsuri. Vede că nu-l mai recunoșteau pe deplin.

N'a scos o vorbă, tot drumul, cutropit de amintiri, ce-l împincau la tot pasul, făcând să-i svâcnească inima tot mai puternic....

Mergea acasă, și cei de acasă nu-l mai cunoșteau....

* * *

Spre asfințit, când trăsura intra în sat, oamenii se descopereau în fața lui, cu acelaș aer de nesigurantă.

În poartă il aștepta bătrâna econoamă, grăbind să-i sărute mâna și să-i spună „bine ai venit, domnule părinte. Dar n'a putut să scoată o vorbă, numai lacrimile i-se prelungiră, prin cutele obrazilor bătrâni.

Domnul consilier o mângăie cu asprime: „Asta e acum! În loc să te bucuri, că am venit acasă, mă primești cu bocete!”

Bătrâna își șterse lacrămile, în pripă și răspunse: „Tocmai de bucurie plâng, că a venit domnul părinte!”

Nu mai era acum „domnul consilier” scăzuse din înălțimea lui ierarhică, cu multe grade! Zimbi împăcat.

Trecu prin cameră. Toate erau curate, cum le lăsase. Numai calendarul din părete rămăsese neschimbat după porunca lui, ca nimeni să nu se atingă de el.

Dete ordin bătrânei, să-i aștearnă masa pe coridor, trecu pela vitele din grajd, apoi se opri lângă cânele legat în lanț. Cânele îl primi cu un mârăit de neîncredere, arătându-și colții bătrâni. „Măi Doboc, nu mă cunoști?” întrebă apropiindu-se de el. Cânele se retrase câți-va pași, mârâind mai încet, apoi se târă până la picioarele lui, adulmecându-l. De-odată sări în două labe, schelălăind, ca un cățel, smâncinându-se din lanț. Era cea dintâi bucurie, cânele îl recunoscuse.

Trecu în coridor, dete niște parale servitorilor, să bea un pahar cu vin la crâșmă, ca să aple, așa pe departe, ce au spus oamenii din sat, când l-au văzut trecând cu căruța, dar să nu le spună că el era. Mai întâiu să dea drumul cânelui din lanț.

Cânele veni în goană și când îl strigă încă odată pe nume, se năpusti spre coridor, cu scâncet de cățel alintat. Inconjură masa de câteva ori, alergă în salturi mari, până la poartă, apoi ca o dovadă a dragostei lui neclintite, se ridică în două labe, și le pusă, pline de praf, pe umerii domnului consilier.

Econoama aducând cina, strigă mâniașă: „Marș Doboc!” dar domnul consilier mângăie capul cânelui, îi luă labele de pe umeri și-i spuse cu blândețe: „Doboc, te dai jos acum, că mă murdărești. Stai binișor la picioarele mele, că azi mânânci cu mine!”

El a înțeles, s'a așezat la picioarele stăpânului și a așteptat ca pe vremuri bune.

Econoama aduse din pivniță și o sticlă de vin înfundat.

Pe urmă, când domnul consilier își aprinse țigara, se așază șovăind, pe un colț de scaun, și spuse, ca și când ar grăi în pilde.

— Domnule părinte, de când ai plecat de aici, oamenii s'au stricat... Venea părintele din satul vecin, din două în două săptămâni, dar

glasul lui, pe semne, nu mai avea puterea graiului Dumitale. Au venit pe urmă niște oameni ei zic că's pocăiți, dar eu cred că's păgâni, căci nu cred nici în cruce, nici în Maica Precistă, nici în biserică... Unii s'au dat cu ei, alții merg la crâșmă în zilele de Dumineci și Sărbători. Iar biserică e goală. Cum ai lăsat-o d-ta de plină, și cum vei găsi-o mâine de goală, că-i sfânta zi de Duminecă...

Domnul consilier rămase înmărmurit, dar în aceeaș clipă se auzi scârțăit portiței.

Se înapoiau servitorii.

— Ei, ce e cu satul?

Servitorul mai bătrân răspunse, cu ocol:

— Noi n'am spus că a venit domnul părinte; nici oamenii nu v'au cunoscut chiar bine. Unora mai bătrâni li s'a părut că e domnul părinte, dar nici ei nu puteau spune o vorbă hotărâtă. Ziceau că înainte aveau o barbă mai lungă...

— Bine, răspunse domnul consilier, mâine dimineață să le spuneți oamenilor că eu am venit, și să vină la sfânta liturghie!

* * *

A fost o jale.

Biserica de piatră, clădită după stăruințele lui, din dania și cu munca poporenilor, era aproape goală.

Vreo cinci-șase bărbați stăteau în jurul stranei. Tinda femeilor încă era aproape goală. Câteva bătrâne erau resfirate ici-colo prin băncii

În cor erau mai mulțișori: tinerimea. Dar corul nu mai cânta ca alte dăți, pe semne se desobișnuise și el. Responsariile le da cantorul cel bătrân cu glasul lui nasal și trăgănat. Din când în când mai apărea câte un poporean strecurându-se în vârful degetelor, printre ceialalți

Preotul se simțea ca într'o biserică pustie. Nu-și mai recunoștea propriul lui glas desobișnuit cu rezonanța pereților goi...

Rosti o predică scurtă, căci vorbele i-se opreau în gât, și gânduri sinistre îi vâjăiau prin creeri.

Se simțea vinovat, strivit sub furtuna remușcărilor, părăsindu-și turma cuvântătoare, lăsând-o pradă tuturor lupilor.

Rămase vreme îndelungată rezemat de altar, ca să nu cadă, înțelegând dezastrul, în toată grozăvia lui, și căutând măcar o fărâmə de speranță luminoasă, în haosul de iad ce se stăpânise peste el, și peste lume...

Cu umbra ce mi-o târâi în picioare
 Mi-imping pe străzi aleanul cătră casă.
 Mă bizui în amurg să mi-l doboare
 Și 'n steaua 'ntâi, de-un arbor să mi-l coasă.

Pe urma mea aud parcă-o copilă
 Descultă . . . și mă 'ntorc în prag și-ascult
 Și iar aud . . . dar mă rentorc cu milă:
 Prin suflet era, visul de demult . . .

Și mă cobor la sufletu-mi acum
 Și 'ncerc să intru 'n ganguri după tine
 Dar poarta a măcinat-o timpu 'n scrum
 Și pragu-i strat de brumă pe ruine

Parcă-s o Curte veche, părăsită,
 Mi-au dărâmat păreții cu topoare
 Și din singurătatea-mi putrezită
 Pe inimă-mi cresc bâte și cotoare.

Urnesc din loc ruinele ș'aștept
 Să văd sub dărâmăturile de patimi,
 Icoana dragă, s'o stropesc cu lacrimi
 Și s'o apăs cu mânila la piept . . .

Basarabia în 1838

G. BOGDAN-DUICA

(Urmare)

Dar „mierea cea mai plăcută” ce am sup-
 t-o din floare au fost câteva cântecele. Pentru
 călători este greu a le obține. Cele trei ale
 birtășiței din Surăteni care-s traduse în proză,
 le garantez eu ca exacte. Ca traducator în ru-
 sește îmi sluji birtășul care căuta mereu cuvân-
 tul cel mai potrivit.

O mică particularitate a cântecelor mol-
 dovenești este că încep cu *Frunză verde*, „Este
 un obicei drăguț,” prin ele sufletul se trans-
 pune imediat în natura frumoasă, în care poe-
 zia răsună mai frumos. Este ca și cum un
 poet dramatic și-ar anunța drama așa: Acți-
 una se petrece în pădure, la umbra unui stejar:
 acum gândiți singuri tot ce se mai ține de ea.

Chemarea *Frunză verde* este oarecum o ru-
 găciune scurtă către hamadriada copacului,
 subț al cărei șcut cântecul s'a născut. Este ca
 acordurile inițiale cu care un harfist se transpune
 întâi pe sine și apoi pe ascultători în dispozi-
 ția potrivită ca „să-i primească armoniile”.

Remarcabil este, însă, că totdeauna se in-
 voacă numai frunzele copacilor, nu munții, nu
 florile; nimfele acestor lucruri nu se invoacă;
 trebuie să fie o hamadriadă. Apoi fiecare cân-
 tec are foaia sa particulară; de mai multe ori
 frumoasa Moldoveancă s'a bătut pe gură, fiind-
 că nu numise adevăratul copac.

„Cântecul” vine dela latinescul *cantare*.
 Iată-le:

I.

Frunse werde dafion!

*O grünes Blatt des Himbeerstrauchs!
Ach nie mehr möchte ich zu dir gehn,
Und doch gehe ich alle Abende zu dir
Sage mir doch ein einzig Wort, ob ich dir durchaus nicht* [lieb.

*Sage mir doch die reine Wahrheit,
Sei es Schlechtes oder Gutes.
Ach ich möchte sterben, ohne ein Weilchen noch zu leben!
Und doch
Ich möchte für dich leben, ohne je zu sterben!*

II.

Frunse werde prindrajol!*)

*O grünes Blatt der Petersilie!
Was soll ich mit dem Schlechten machen?
Ich werde dich binden, werde dich schlagen!
Aber ich fürchte nur die Sünde.
Ich werde dich verkaufen für einen Groschen.
Aber wer dich kauft, verliert sein Geld.
Ich werde dich umsonst geben.
Aber niemand wird dich nehmen.
Komm, Schwesterchen, wir werden zum Spassmacher Labri-
[schan gehn und lustig sein.**)*

III.

Frunse werde de matass!*)

*O grünes Blatt des Maulbeerbaums!
Ich ging über einen trüben Fluss
Zum Fenster der Kathinka, der Guten;
Sie sass beim Strickrahmen, webend.
Oder, nein, ich weiss nicht, webt sie oder zerreisst sie?
Aber ich sehe, sie vergiesst viele Thränen!
O gewiss nicht weint sie um einen Geliebten!
„Willst du, Kathinka, mir den Namen nicht nennen?“
Wenn ich dir den Namen sagte,
O mein Leben würde sich lösen!*

Urmează observări despre limbă; despre felul Moldovenilor de a zidi casele, despre ariile, grădinile lor care (höchst sonderbarer Weise) sunt despărțite de case.

La Bălți călătorii stau mai mult, până să li se dreagă căruța stricată. Târgul era mare, târg de vite (lunar 8000—12000 de boi podolici și moldoveni), care pleacă mai ales în Austria (Bucovina și Galiția) până în Moravia (Olmütz).

Se dau știri despre haiducul Tobretoc pe

Notă:

*) Fr. w. pătrinjel, în versul I.

**) Labrischan, nume propriu? Ori cum, pare a fi o variantă locală.

***) De măteasă.

care l-a prins un boier moldovean. Se mai dau informații despre școalele rusești.

O notiță despre boierimea țării dovedește că Kohl se informa stăruitor despre ea. Aflase chiar și despre Rosnovanca cea bine cunoscută. Acești boieri „greco-ruso-francezi” se simțeau mai bine în Iași sau în București; nu în Rusia.

Despre răzeși (niște „semibarbari”) aflase că ei sunt exploatorii pădurilor. Însă dela Chișinău până în Bucovina călătorii nu mai văzură nici o pădure.

Proxima stație a fost Lipcani, târg moldovenesc. Acolo locuia Catinca Ghica, sora principelui muntean. Prin Negriuți ajung la Noua-suliță, în graniță. Abia aici ni se descriu instrumentele muzicale și jocurile moldovenești.

Descrierea lui Kohl este plină de amănunte plăcut spuse.

Atrag atenția că material românesc se află și în alte părți ale scrierii, dintre cari mai interesantă este cea despre oi și cioban. (Volumul II. p. 202.)

Adaos

despre Banat și Ungaria.

I. G. Kohl a călătorit și prin Bucovina, Rezultatul a fost o schiță în III vol. al operei *Reisen in Inneren von Russland und Polen. 1841, p. 1-25.*

Schița-i -schiță. Ceva despre țărani, despre boieri, Dumbrava roșie (după Cantemir), populație. etc.

Interesant este pasajul dela pagina 10-11 despre dacoromanism; Kohl întâlnește niște Moldoveni: Tinerii boieri, mult îi vorbiră despre Ștefan cel Mare, sau cum ziceau ei, despre mitologia „dacoromană”. Spre mirarea sa acest patriotism i-a apărut și în Lemberg, nu numai în Cernăuți. Multe inimi ardeau cu patriotism pentru imperiul dacic odată așa de infloritor sub Decebal și poate vreodată iarăș mare”.

In Hundert Tagen auf Reisen in den österreichischen Staaten (1942), în volumul III și IV încep notele lui I. G. Kohl despre România din Ungaria.

În volumul III p. 499 (Die ersten Donaukatarakten) se descriu satelile Moldova (veche și nouă); coborârea pe Dunăre, într'un tunder; Clisura, Svinița, schela Orșova. Urmează Nachtlager an der Militärgrenze. Locul i s'a părut necultivat. În Plavișevița inoptează la popa, cu

care a vorbit rusește! Se dau note frumoșele despre o noapte în regiune. Se adaugă un capitol despre importanța politică a graniței (autorul cunoaște opera lui Hietzinger), Kohl găsește pe aici multă conștiință de romanism; Tabla lui Traian țăranii o numiau icoana lui Traian!

În vol. IV se descrie vizita la pașa din Orșova, care era ziditorul fortăreței Varna. Porțile de fier dau alt capitol. Altul îl dă Orșova Austriacă, în care ni s'a făcut o descriere foarte simpatcă a femeilor muncitoare cu furca. Ce bine ar fi „ca leneșile și gureșile vieneză” se le imiteze pe Orșovence! exclamă Kohl. Herculaneele trebuiau să amuze; valea Cernei; viața grănicerilor. De aici se aruncă și priviri în Țară: cum țăranii munteni își apără pământul contra grănicerilor austrieci, s. a. Teregova, Slatina, Caransebeșul (cu școalele sale) Lugojul (cu statistica confesiunilor, luată din Wietzinger și Magda) În Lugoj se descrie și suburbiul cu jocurile românești.

Având prilej să asculte și aici cântece populare, Kohl a căutat să și le procure. Dar n'a reușit

În schimb, întors acasă a primit o elegie din Lugoj, un cântec inedit, tradus și în nemțește de un român lugojan. Kohl o compară cu elegiile lui Ovidiu.

După descrierea Timișoarei și a coloniștilor nemți, Kohl mai dă o caracteristică a populațiilor și a Dacoromanilor, la p. 244, dar și la p. 281.

Și acum iată versurile elegiei, dela paginile 178—180.

Elegia

Urmașilor coloniștilor romani asupra pieirei imperiului roman.

*Strălucitul soare de nori se cuprinse;
A gîntei romane mărire se stinse.
Poate vreodată senin iar să fie;
Căci romana rază nu-i stinsă 'n vecie,
Fostau oare cândva, fostau gînte mare
Romana mlădiță mai lată sub soare;
Fostau între neamuri mai viteze gloate
Cât sub a lor arme gemea lumea toate.
Dar ce sunt ei astăzi? jale și întristare,
Sub străină limbă gem cu supărare.
Unde-i Roma care prin romanul sânge*

*Mult fu apărută, iar acuma plânge?
Patria iubită iată am pierdut-o,
Sabia dușmanii din mâni ne-au răpit-o,
Plângeți dară plângeți, plângeți cu 'ntristare,
Căci ce ați pierdut voi nu mai are-aflare.
Plângeți și voi oase, romane mormânturi,
Pre noi care suntem străini în pământuri.
Plângeți pe ai voștri următori nepoți,
Cari în țări străine se gonesc de toți;
Plângeți, fii și fete, din mărite vițe,
A marelui Romul viteze mlădițe.
Glas de tânguire dați pîn la cer sus,
Căci slava romană în veci a apus.
Plângeți și voi dealuri, (și) voi munți cu jale,
Râuri și izvoare ce curgeți spre vale.
Nici voi păsărice nu veți înceta
Cu noi împreună jalnic a cânta.
Italia, dulce, prea frumoasă țară,
Oh! cum te dușmanii de noi depărtară.
Nu vei mai avea tu viteji inarmați,
Cum au fost romanii, fii adevărați.
Nu vei mai avea tu, oaste românească
Viind cu triumfuri din țara grecească.
Nici pe câmpuri grase păstori preumblând
Turme tinerele la stână-aducând
Nu va suna 'n codru mai mult flueriță
Nici va salta 'n horă romana fetiță
Oh, lume deșartă și înșelătoare,
Iată-a ta mărire este trecătoare.
Cum romana laudă și dōmnia mare
Se uscă ca iarba, vesteji ca floarea!*

Simpatia ce Kohl o arată poporului român de pretutindeni ne silește să-l așezăm printre scriitorii străini, care ne-au câștigat simpatii înainte de anul 1848.

Kohl era prieten cu marele geograf Ritter. Cel puțin pe această cale Kohl ne va fi recrutat și simpatii însemnate din republica literelor germane.

G. Bogdan Duică.

P. S. Curios va suna acum oricui să afle că poeziile basarabene—moldovenești din Kohl au apărut în opera Hafis, *Eine Sammlung persischer Gedichte. Nebst poetischen Zugaben aus verschiedenen Völkern und Ländern.* Von P. Fr. Daumer. Hamburg. Bei Hoffmann und Kampe 1846.

Paginele 221—222.

Aus der Moldau.

I.

*Nicht mehr zu dir zu gehen,
Beschloss ich und beschwor ich,
Und gehe jeden Abend,
Denn jede Kraft und jeden Halt verlor ich.*

*Ich möchte nicht mehr leben,
Möcht' Augenblicks verderben,
Und möchte doch auch leben
Für dich, mit dir, und nimmer, nimmer sterben.*

*Ach rede, sprich ein Wort nur,
Ein einziges, ein klatres;
Gieb Leben oder Tod mir,
Nur dein Gefühl enthülle mir, dein wahres!*

II.

*Ich ging wohl über den Fluss,
Ich schritt wohl über die Brücke,*

*Ich haftete mit dem Blicke,
Ich stockte mit dem Tritte,
Da, wo an ihrem Fenster
Kathinka sass und strickte,
Benetzend ihren Rahmen
Mit einem Thränenguss*

*„O sage mir, Kathinka,
Was drängt dich, zu weinen,
Was trübt dein Gemüthe
Für ein geheimer Gram?“*

*„Ich weine, Freund, um einen,
Der meinem Herzen theuer,
Der mir die Ruhe nahm.“*

„O nenne seinen Namen!“

*„Nein, nein, das ist unmöglich,
Denn wenn ich ihn verriethe,
Es tödtete mich die Scham“*

P. conf. G. B. D.

Troiță

TEODOR MUREȘANU

Sângerând din mii de rane, Firea măreață,
Îngrozitoarea, nepătrunsă pământului vieață,
În fiecare an, plecându-și fruntea se coboară în groapă...
Deasupra cerul se 'nchide ca o plânsă pleoapă
Rămân podoabele de bunătate grele
Să se sature toți flămânzii lumii din ele...!

... Arzând în vâlvori și în mii de rane nespuse,
Așa te-ai coborât în mormântul rece și Tu, Isuse,
Lăsându-ți trecătoarea podoabă: neprihănită haină,
Oameni lacomi să se certe pentru ea și să ți-o 'mpartă.

O, nepătrunsă și deapururi înfricoșată taină,
Care te umilește până la pământ și te supune!

Cum trupul Lui însă n'a putut fi atins de stricăciune,
Din nemărginita-i putere și-a luat ființă iară,
Așijderi Firea 'n fiecare an are o primăvară...!

S'abat asupra frunții-mi nori de gânduri streine
Ce hău de prăpastii stă între voi doi și mine...

Tu, Isuse, te-ai coborât în mormânt și-ai înviat iară,
Firea se coboară toamna și 'nvie 'n primăvară,
Ci inima-mi atinsă de stricăciunea neîndurată
N'o să se mai adune la olaltă niciodată... niciodată...!

Protectorul

I. AGĂRBICEANU

Când se apropia sfârșitul semestrelor, dar mai ales sfârșitul anului școlar, ne povestește notarul pensionat Damian, — nu se mai terminau pelerinajele elevilor amenințați de note rele, la locuința profesorului Matei. Când am ajuns eu în liceu, acest pelerinaj era intrat de mulți ani în tradiție.

Profesorul Matei era din garda cea mai veche a luminătorilor, avea peste 40 de ani de serviciu, și nu trecuse pela universități, ca cei mai liniți. Terminase pe vremuri la acest liceu, făcuse seminarul teologic și știa latinește, cum nu se mai pomeneste în generațiunile de azi la profesorii tineri de limbi clasice. Purta o barbă albă retezată scurt, capul plecat puțin pe umărul stâng, obrazul palid, colbuit parcă de praful claselor. Picioarele-i erau, șase luni pe an, înșepenite de reumatisme, și-l duceau într'un mers bățos, care îi imprumuta un fel de autoritate. Nu-l dureau decât arareori, dar parecă îi erau legate închieturile.

La materia lui, latina și greaca, era sever, dar mai cu seamă insuficiența în latină nu o putea îngădui. La semestre, trântea a treia parte din clasă. La sfârșitul anului însă era marinos: nu dădea într'o clasă mai mult de 2-3 secunde (nota cea mai rea pe vremea aceea). La greacă era mai iertător. Nici el nu știa te miri ce lucru, nu pentru că nu ar fi putut aduna cunoștințele ca și în latină, — avea o înțelepciune puternică, — dar fiindcă disprețuia pe Greci pentru nestatornicia lor și lipsa lor de caracter, Sentința din Eneida lui Virgil: „Timeo Danaos et dona ferentes“, o repetă în fiecare oră la grecește. Și adesea ori mărturisea singur că nu înțelege pentru ce „se bate capul studenților“ cu limba unui popor așa de mișel.

La greacă deci, nu dădea nici odată „secundă“ la sfârșitul anului.

Dar erau alți profesori, mai ales dintre cei tineri, cari ajunseră spaima elevilor. Nădejdea celor mai slabi era la Domnul Matei. E cunoscut că nici o slăbiciune a profesorilor nu rămâne necunoscută și ne exploatată de generațiile de școlari. Cu viclenia lor instinctivă de mici animale, ce se învață să umble în două

picioare, ei descopăr ce ascunde mai mult sau de ce nici nu-și dă seama profesorul.

Așa descoperiră, încă rândurile cele vechi de elevi, două din slăbiciunile de căpetenie ale Domnului Matei: disprețuia toate celelalte materii, afară de ale sale, și era milos. Nu putea suferi lacrimile în ochii de aproape, chiar când acesta era un ștregar de băiet. Era gata să ajute, cu o singură condiție: elevul să aibă purtări bune. Se întâmpla uneori că să-i bată la ușe și elevi, cari în ora D-sale se purtau necuvincios, nu erau atenți, sau se hârjoneau, lucruri pe care nu-le putea suferi și nu-le putea uita. Știau dinainte, din tradiție ce au să pățească, dar tot își cercau norocul: strângea rău chinga, erau amenințați la câte trei și mai multe materii.

Domnul Matei avea obiceiul de nu se uita la cine-i intră în casă, nu-și ridica ochii depe o carte, sau mai ales depe caietele în cari corecta lucrările elevilor, până într'un târziu. Când îi zărea cu coada ochiului pe cei cu purtări rele, se scula încet, se făcea că a perdut ceva, până punea mâna pe cârje. Și dacă nenorocitul nu o ștergea de vreme, era vai de el. Profesorul se înfuria de-odată, încuia ușa, și-l îmblătea.

Cei mai mulți, scăpau, fiind mereu atenți. Dar mai ales blegii cari erau gata să se canonească, numai să câștige ajutorul profesorului, o pășiau. Chiar cu prețul ciomăgelei, rar erau cari să-l poată îndupleca pe bătrân.

— Om de nimic! Mișel și fără caracter! Las să te trântescă! Las să-ți dea șapte inși secundă. Nu la școală fără în grajd la tatăl tău.

În schimb băieții slăbuți la materii, dar cu purtări bune, erau în pelerinaj la D-lui, la fiecare sfârșit de semestru, dar mai ales la sfârșitul anului. Așteptau la ușa D-lui, dela 5-6, ora lui de primire, ca la moară. Și de atâția ani, învățaseră unii dela alții cari sunt mijloacele cele mai potrivite pentru a deștepta compătimirea și mila bătrânului.

— Am cinci frați, Măria ta (așa-i spuneau toți) și o mamă văduvă. Ce să mă știu face cu trei secunde.

— Tata n'a vroit să mă dea la școală.

Dar mama i-a bătut mereu capul: du-l și du-l. Și acum, nu mi-e de mine, dar de biata mamă, că în capul ei se vor sparge secundele mele.

— Suntem șapte frați și două surori, Măria ta, și numai două jugăre de loc și două văcuțe. Zice domnu' profesor de aritmetică: „Du-te la oi, du-te la boi: Dar nu avem numai două capete de văcuțe. Cum să trăim cu toții din două jugăre de pământ.

— O să mă uște tata în bătăi, Măria ta, că-i om amarnic și nu știe de milă. Cum să-i explic eu că m'a trântit la botanică, fiindcă deși am știut cum îi spune urzicei pe latinește, n'am știut de ce clasă se ține.

— Nenorocul meu, m'a ascultat la geometrie tocmai în ziua în care aveam cu Măria ta latina. Toată seara și toată dimineața am învățat excepțiunile dela conjugarea a treia. Cine să mai fi avut vreme de geometrie?

— Am cutezat să spun profesorului de științe naturale că cunosc de acasă dobitoacele și nu mai am nici o trebuință să le învăț din carte. De aceea nu mă mai poate suferi și mă persecută. Dar dacă nu se astâmpără și mă tot trânteste, am să fac și eu una nefăcută: Mă spânzur Măria ta! Că altfel nu mai pot trăi.

— Românește doar voi ști, păcatele mele, că român sunt născut, nu ungur, nici sas, da'mi dă secundă pentru că mă vede și în oara lui în mână cu latina.“

— Învățăm la toate Măria ta, da latina vine întâi, și de câte ori nu mi se găta gazu'n lampă, și nu avem pe ce cumpăra, că suntem copii săraci cu toții. Dar cine se gândește la lipsele noastre? Dumneavoastră singur și poate Dumnezeu...“

— Și câte alte năzdrăvăni!

Și care cum ieșea din camera bătrânului ieșea cu ochii plânși, și nu dovedea să-și ștergă lacrimile, în vreme ce abia-și stăpânea râsul,

Domnul Matei îi asculta pe toți cu bunăvoință, și își făcea însemnări în notițul lui; ce materii și cari sunt profesorii. Adeseori intra și dumnealui în vorbă, mai ales când solicitantul reușise să fie destul de patetic:

— Lasă, las, nu se face gaură în cer pentru o secundă. Nu-ți perde firea ca un grec ticălos. Dacă ești de origină romană, trebuie să ai și virtutea romană: curajul... O să vedem, o să vorbim. Poate-l putem îndupleca pe dușman.

— Șapte frați, cinci frați, dracu' să vă ia, Să nu vă fi făcut atâția mumăta! Da parcă ro-

mânii tot după carte au trăit! Adevărat își spun, mai mult după oi au trăit. Vei trăi și tu, n'avea grije că săcurea rea nu pier. Mi-am notat! Poți pleca!

— Sărăcie lucie, parcă pe vremea mea nu a fost tot așa? Aveam gaz? Învățam la lumânare, ori la lumina focului. Ba vara învățam chiar la lună că peste zi ne jucam de-a mingea. Dar aveam inimă, băiele! Aveam mândrie de student. Voi ce aveți! Epigonii epigonilor! Dar' ce? Ai năcaz la geometrie? Ce vrei tu să te faci? Dascăl? Apoi după cât știam eu dascălia nu-i inginerie. Ingineri se fac nemții! Las că vorbesc eu cu tâmpitul ăla!

— Ai învățat la latină? Toți vă lăudați, dar dracu știe unde vă merge învățătura! Parcă la mine sunteți mai bine? Dar bine faci că dai întâietate latinei. Asta ține din clasa întâi până 'ntra opta și e muma limbilor.

Alteori asculta, însemna, și făcea semn să vină altul...“

Nici odată nu veniau însă în aceeași zi prea mulți. Dacă trecea ceasul șase și la ușă mai așteptau încă elevi, domnul Matei ieșea cătrănit cu bastonul, și-i alunga,

— Dar' ce? Ce-i aci? Azilul măgarilor? Să nu vă mai văd în ochii mei, șarlatanilor. Ceeace nu-i impedează pe cei ce n'au ajuns la rând, să vie mâine.

Și profesorul Matei își lua mai în serios chiar de cât credeau elevii rolul lui de protector al celor amenințați de secunde. În conferința profesorală se lua de piept cu toți colegii tineri și nu se lăsa ușor bătut. Le dovedea puțina importanță a materiilor lor, le arăta că „amărății ăștia“ n'au să ajungă savanți, ci niște bieți dascălași sau preoți, le pune la suflet cheltuelile zădarnice ale părinților. Adeseori, pentru a scăpa pe unii de secundă la alte materii, făgăduia el din latină, știind că la sfârșitul anului nu va da-o

Profesorii cei tineri, mai din glumă, mai din convingere, se lăsau bătuti adeseori: numai cu cei „pestriți la mațe“, cum îi numia bătrânul, nu răzbea. De cele mai multeori protectorul ajungea cu profesorii la un compromis: să-i treacă, mai cu corigența mai cu „suficient“ până la clasa a patra, cu condiția ca după a patra, măgarii, să treacă la „azilul măgarilor“, cum spunea Domnul Matei, adică la „preparandie“, la școala normală.

Întrebați pe dascălii depe vremea aceea, câți au mai rămas, să vă adeverească.

Un filolog puțin cunoscut: Ștefan Körösi (Crișanu)

Dr. CORIOLAN SUCIU

Sfârșitul veacului XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, în Ardeal, se caracterizează, din punct de vedere literar, printr'un puternic curent istoric și unul și mai puternic, filologic.

Școala latinistă, zămislită în urma contactului Românilor uniți cu Roma strămoșilor noștri și cu orașele Monarhiei Habsburgice, în cari puteau lua contact cu vechea cultură apuseană, a deșteptat la Românii ardeleni conștiința și mândria națională.

Convinși de nobila origine latină a limbei noastre, dascălii și scriitorii acelor vremuri, vroiau să se răzbune contra tirăniei și stării umilitoare, în care erau ținuți Românii din Ardeal prin regimul Aprobatorilor și Compilatelor, cu cele 3 națiuni și 4 religii recepte, din cari poporul român era exclus cu totul sau recunoscut în parte — în ce privește religia Uniților.

Această răzbunare, avea să fie răzbunare nobilă, servită de armele spiritului și ale științei.

Printr'o muncă neobosită în domeniul istoric și filologic, cărturarii Românilor aveau să arate compatrioților lor Unguri, Secui și Sași, precum și străinilor nepricepuți sau rău intenționați, că poporul român, deși înjosit și iobăgit, are origine mai nobilă decât națiunile privilegiate din Ardeal, că el este o mlădiță de soi din trunchiul falnic al mărețului popor roman de odinioară, cuceritorul lumii; că limba română nu e un amestec hibrid de tot felul de limbi, ci fiica limbei latine, vrednică de aceeaș cinste ca și limbile surori romanice.

Pentru a se învedera acest lucru, limba română trebuia desbrăcată în primul rând de haina urâtă și nefirească a buchilor cirilice și îmbrăcată în haina alfabetului latin. — Se impunea apoi făurirea unei noi ortografii, care să permită învederarea latinității limbei noastre și în sfârșit, alcătuirea unui mare dicționar în care să se concentreze tezaurul lexic al limbei române. Din acest dicționar — de dragul scopului ce se urmărea —, aveau să fie eliminate

cuvintele de altă origine decât cea latină, dar și cele rămase, aveau să fie scrise în așa fel, încât să fie evidentă proveniența latină a fiecăruia.

Ortografie, gramatică, dicționar, sunt cele trei ramuri ale activității filologice, în cari, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, s'au manifestat, deodată, mai mulți ardeleni.

Începutul l-au făcut primii reprezentanți ai școlii latiniste dela Blaj: S. Klein și Șincai.

Românii uniți, înțeleg intelectualii, cari știau bine latinește, erau aderenții scrierii cu litere latine, în măsură mai mare decât intelectualii ortodocși, cari se temeau, ca nu cumva prin literile latine să se periclitizeze dreapta credință din partea celei catolice-latine.

Cunoscători ai limbei latine și ai celei italiene, deschizătorii de drumuri pe arena filologiei române, preferau să-și construiască o ortografie mai aproape de cea latină sau italiană, bazată, — în majoritatea cazurilor — pe sistemul etimologic.

Cu făclia aprinsă a cercetărilor filologice istorico — analitice — vorba lui Cipariu (Principii p. 256), ei s'au străduit să studieze dulcea limbă românească, comoara cea mai prețioasă din trecut și din prezent a poporului român.

Ei nu voiau să lase limba română numai în judecata străinilor, buni calculatori (de cuvinte), răi filologi — după spusa aceluiaș Cipariu, — cari nu se sfiau să prezinte limba română ca un fel de rămășiță dela Turnul Babilonului, o formațiune hibridă, un amalgam din tot felul de limbi, ori, în cel mai bun caz, o limbă romană, dar grozav de coruptă.

Insuflețiți de un duh românesc și de binele de obște al nației române, de dragostea pentru cultura și știința neamului lor, Klein, Șincai și urmașii lor, aveau să depună o muncă istovitoare pentru gloria limbei și a poporului român. În munca lor filologică, ei aveau să formeze argumentarea, ajungând la un pu-

rism exagerat în alcătuirea limbii, pentruca astfel, să nu rămână cuvânt românesc la care să nu se vadă baza romană, originea lui latină.

Elementele limbei daco-romane (*Elementa linguae daco-romanae sine valachicae*) a lui Samuil Klein — Gheorghe Șincai, tipărită la Viena în 1780, și scrisă mai mult pentru mărirea nației române, decât pentru uzul celor ce ar voi să învețe limba română, determină în Ardeal o întreagă mișcare filologică.

Această gramatică a limbei române avea să servească de model pentru alți filologi, cari aveau să contribuie și ei la edificiul grandios al creierii unei limbi românești renăscute.

Între cei cari aveau să urmeze pe șefii mișcării intelectuale ardeleni în domeniul limbistic, a fost și Ștefan Körösi sau Crișanu.

Autor al unui „*Covventário Romanesc*” sau al unui „*Lexicon Valachico-Latino-Hungaricum*”, al unei *Gramatici* și al unui manual de ortografie „*Orthographia Latino-Valachica*” sau „*Recta ratio litteris latinis Valachice scribendis*, Körösi era un aderent al scrierii cu litere latine, al ortografiei etimologice și al curățirii limbei de barbarisme.

Despre el nu se știe, în literatura română, decât atât cât ne spune Cipariu în „*Principii de limbă și scriptură*” (Blaj, 1862, p. 317—321) unde, vorbind despre diferitele sisteme de ortografie, amintește și pe cea a lui Körösi, și în Archiv (No. XXXVIII din 15 Sept. 1870, p. 745--750), unde în studiul despre „*Gramatiștii și ortografiștii români*” Cipariu vorbește din nou despre Ștefan Körösi, pe care, din greșală, îl numește „Samuil” Crișanu, și unde îi reproduce carticica lui despre ortografie, scrisă în latinește, (Cipariu dă paralel și traducerea românească) „fiind aceea și scurtă și rară.”

Di Iorga în „*Istoria literaturii românești din sec. al XVIII-lea*” Nv. II (Epoca lui Petru Maior) completează informațiunile lui Cipariu cu unele date privitoare la dicționarul lui Körösi, emițând totodată ipoteza, că, n'ar fi cu neputință, ca elemente din acest dicționar să fi fost luate de bază pentru dicționarul în aceleași trei limbi (rom. lat. magh.), pe care Bob îl edită în două volume la Cluj în 1822” (O. c. ed I. p. 398.)

Însuși Cipariu, după ce amintește că Körösi a fost profesor la colegiul reformat din

Cluj și Târgu-Mureș (M. Osorhei) și tratează despre „*Orthographia Latino-Valachica*” a lui „tipărită cu tiparul colegiului reformat din Cluj, la 1805 dar „fără nume”, spune că, „alte notițe despre viața și operele acestui bărbat nu avem nici acuma, decât ce însuși spune la nota a treia la pag. 9, unde scrie, că are parat (pregătit) un Dicționar Românesc-Latin-Unguresc, și o gramatică, lucrute amândouă după ortografia din chestiune, că și pe acestea le va da în tipar, dacă va simți că lectorii nu-i vor denega favoarea la aceste primiițe”. (Archiv. p. 745.)

În scrisoarea din 1 Octomvrie 1827, a lui Vasile Popp, a frumoaselor Măestrii a filosofiei și medicinei doctor, către cinstit Domnealui Ioan Pralea, autorul psaltirii în versuri, (publicată în Arhivul lui Cipariu p. 615—619), se citează între barbații literați cu cari se poate mândri Transilvania, și Ștefan Crișanu (Körösi), alături de Vasile Aron, Ioan Barac și Teodor Corbe, iar într'o notă spune, că „acesta (Körösi) multe au tradus din Metastasio” (Ibid. p. 616.)

Știindu-se deci așa de puțin despre acest filolog al școlii Klein — Șincaiene, nu va fi lipsit de interes să dau la lumină două scrisori inedite de ale lui Körösi către episcopul Bob, căruia îi cerea concursul financiar pentru tipărirea lucrărilor sale, precum și răspunsul dat de bogatul Vlădică dela Blaj.

Scrisorile sunt în latinește. Le dau în traducere românească, însoțindu-le apoi cu reflexiile cari se impun.

Prima e dată din Cluj, 22 Decemvrie 1802. Ea suma astfel:

Ilustrissime și Reverendissime Doamne.

Mie preacinstit Patron!

Fiindcă încă de copil n'am hrănit la sin nimic altceva decât binele public al națiunii române, și n'am stat la îndoială de a înfrunta orice primejdie, numai ca mântuirea aceleia să rămână nevătămată; văzând înainte de toate că, limba caracteristic romană a acestui neam atât de prigonit și subjugat, e cufundată într'o barbarie atâta de profundă, în urmă, că se află atâția bărbați, cari numai zbiară, dar nu dovedesc nimic — fie din micime de suflet, fie din lenea și trândăvia inimii lor — că această limbă este romană; am crezut de potrivit, deși cu mare pagubă a mea dar totuși cu plăcere,

să pregătesc un dicționar român (Lexicon Valachicum), în care, întrucât se va putea, cuvintele românești să fie reduse la originea lor, și să se poată vedea mai ușor și din partea altor națiuni înrudirea cuvintelor; lăsând la o parte și ortografia slavică, am crezut să o înlocuiesc cu cea latină.

Căci acest Lexicon, cu ajutorul celui preainalt, l-am dus la bun sfârșit; dar ca să avem și judecata Ilustrității Voastre, am notat conspectul întregii noastre opere în următoarele, pentruca să se poată judeca meritul aceleia.

1) Acest lexicon e în trei limbi, anume, în l. română-latină-maghiară, compus pentru uzul celor trei națiuni din Transilvania.

2) Ortografia e cu totul latină, dar nu după bunul plac, ci întocmită după natura limbii; în acesta nu am urmat întru atâta pe Reverendissimul Domn Samuil Klein, cât mai vârtos am continuat vechiul lui început, (Conf. Elementa Linguae Daco-Romane nota lui Körösi). și am lăsat afară (cuvintele) ce n'au fost firești limbii și am pus în locul lor altele mai potrivite și mai probabile; astfel încât să poată oricine scrie cu cea mai mare siguranță și să poată învăța oricine românește, în mod meșteșugit, cât se poate mai comod.

Spre acest scop am compus și o gramatică, în care se demonstrează toate (cuvintele), în baza principiilor gramaticale pe cari le-am alcătuit. De ce adevărat am scris cutare cuvânt în chipul acesta și nu într'alt fel. De ce spre exemplu trebuie să se scrie quina și nu tina? fiindcă e cuvânt de origină latină: de aici e la Latini „inquino“ ceace și la Români obvine cu aceeași semnificare etc.

3). În general m'am nizuț să îndrept întreaga ortografie și m'am străduț din răsputeri să determin cum trebuie să se scrie fiecare cuvânt.

4.) Pretutindenea am pus numele națiunii a cărui cuvinte sunt înrudite cu cuvintele românești. ș. ex. (Gal.) (Ital.) (Grec.) etc.

5.) Am pus înainte o introducere în limba românească, în care am tratat despre cuvinte, extensiunea, caracterul și limba Românilor, și am dovedit că limba română e la dreptul vorbind l. latină, iar limba rusă sau slavă e numai adoptată.

6.) Numirile străine mai cunoscute le-am inserat cu interpretarea lui Linne.

7.) Cuvintele românești mai grele de înțeles le-am ilustrat prin fraze.

B. Acestei cărți i-am dat numele adevărat de „Cuventário Romanesc.“

Dar pe cine am putea ruga cu mai multă îndrăzneală pentru a veni într'ajutor la publicarea acestei cărți, decât pe tine Ilustrissime Doamne, fiindcă e dovedit că Tu obicinuești nu numai să paști oile tale cu dumnezeescul cuvânt, ci să și ajuți cu bogățiile tale pe toți acei, cari și-au câștigat merite față de poporul român.

Vei avea deci ca îndem tinerimea română atât de numeroasă, care, din cauza lipsei acestei cărți, e nevoită să-și câștige cunoștința limbii latine cu foarte mare greutate.

Te vei convinge cât serviciu va aduce această carte întregii națiuni — câtă cinste îi va aduce limbii.

Căci fiind promulgată și divulgată această ortografie, cu care eu am scris această carte, se va produce pace și liniște în sufletul gramaticilor noștri îngrijorați (și această (pace) va fi veșnică), când vor vedea că nu este nici o altă cale pentru schimbarea actualei ortografii slavice (cirilice), decât această singură, pe care am urmat-o eu. Te vei convinge de zelul și înflăcărarea mea pentru promovarea gloriei poporului român, și vei ușura nizuțta mea, dacă nu de tot, cel puțin în parte; pentruca să se poată convinge adversarii noștri cât mai repede, că limba aceasta este rămășiță a limbii romane, și noi prin urmare, urmași și strănepoți ai Romanilor, și în sfârșit, că prin vitregia vremurilor am fost zmulși dela ei. Sub auspiciile tale, Ilustrissime Doamne, să iasă la lumina strălucitoare această glorie a mea, a ta să fie această laudă vecinică, pe care nimeni până acum nu ar fi stat la îndoială să o dobândească.

Dobândind acest lucru dela Tine, Ilustrissime Doamne, nu voi înceta, nici când — trăndav, să aduc laudă numelui tău, faimei, gloriei și vredniciei tale față de mine și față de națiunea noastră — mai trainică decât bronzul (aere perennior).

Dumnezeu să-Ți dea viață îndelungată, și să-Ți prelungească anii zilelor Tale, și Te rog Doamne (Dumnezeule) din inimă să faci ca servul tău, să-și pască oile sale cu izbândă și noroc, iar prin averile sale să poată promova fericirea, gloria și lauda poporului său!!!

Acestea-mi sunt urările

Al Ilustrisimului și Reverendisimului Domn servul tău cel mai umilit ȘTEFAN KÖRÖSI m. p. student reformat, care așteaptă cu zmerenie judecata ta dreaptă.

Pe verso adaugă :

Dacă mă crezi vrednic, Ilustrissime Doamne de scrisoarea ta : mă aflu în Colegiul Reformatilor din Cluj, (civis togatus) și stud. Sf. Teologie. Ș. K.

Intârziind câteva săptămâni răspunsul episcopului Bob, la aceasta scrisoare străbătută de un naționalism și sentimentalism atât de pronunțat. Ștefan Körösi, trimite a doua scrisoare — de data aceasta printr'un tinăr, rugând din nou pe bogatul episcop să-i vină într'ajutor la tipărirea dicționarului amintit. Scrisoarea e tot în latinește.

Ilustrissime și Reverendisime Doamne
Mie preagrațios Patron!

La scrisoarea mea din 23 Octomvrie 1802 n'am primit până în ziua de astăzi încă nici o rezoluțiune, și deoarece cel ce se roagă trebuie să caute pricina neizbândeii, voiu reînoi cu umilință rugămintile mele către Tine, anume să nu te sfiești a te înjosi să mă informezi despre dispoziția și bunăvoința Ta față de mine și lucrarea mea, prin acest tinăr, care-ți aduce aceasta cerere (litterae supplicantes), ca, în sfârșit, să știu cu siguranță la ce vânturi mi-am încredințat pânzele.

Lucrarea mea este *Lexicon român-latin-maghiar* (Lexicon Valachico-Latino-Hungaricum) pe care deja l-am terminat, în care am dovedit latinitatea limbii noastre și că celelalte limbi înafară de cea latină — în această sunt numai adoptate, — De altfel am arătat pe larg în scrisoarea mea mai sus amintită cele ce se cuprind în această carte a noastră. care, dincolo de când Țin mînte oamenii, e cea dintâi lucrare de acest fel.

Așa dar, am cerut cu stăruință ajutorul și sprijinul tău pentru publicarea acesteia, pen-

truca sprijinit parte prin bunăvoința ta, parte prin bunăvoința și dărnicia altor patroni, să o pot scoate la lumină și spre folosul comun, cerând din nou cu stăruință această bunăvoință a Ta față de mine, rămân

Ilustrissime Doamne

al tău, cel mai supus autor Ștefan Körösi m. p. student în Sf Teologie și alumn al Ilustrului Colegiu Reformat din Cluj.

La această a doua scrisoare, episcopul Bob răspunde, în 5 Februarie 1803, tot în latinește. Dau și această scrisoare în românește.

„Primind mult prețuita scrisoare a Domniei Tale din 22 Decemvrie a. t., și cetindu-o și, cumpănind-o mai adânc, văzând că Domnia Ta în compunerea cărții numită „lexicon“ nu Ți-ai fixat altceva de scop decât binele public, ca, fără îndoială, prin mijlocirea aceleia să înfățișezi și demonstrezi că limba română, fără nici o îndoială, e într'adevăr romană; nu putem gratula în deajuns pentru o lucrare atât de însemnată, mai vârtos pentru aceea că, pentru a veni într'ajutor, după puțină, și neamului românesc, spui că ai considerat de mângâiere să iai asupra-Ți această muncă foarte grea, ca să nu zic insuportabilă; de aceea dorim și noi și sperăm să vedem în acest an lucrarea aceea la fața locului, în Cluj, pentru a ne pronunța ulterior părerea noastră privitor la dorința D. Tale, și totodată îți facem cunoscut că văzând lucrarea și fiind aceea aprobată din partea locului competent, nu vom denega concursul nostru în oarecare măsură, după împrejurări și posibilități, pentru tipărirea aceleia; dar (să suportăm) cheltuelile în întregime e limpede că ne împiedecă lipsurile bisericesti și altele inevitabile.

Depe această scrisoare, fiind numai concept, iscălitura lui Bob lipsește.

Și acum câteva concluzii cari se desprind din citirea acestor scrisori.

Ștefan Körösi — pela 1802-1803 — încă student în teologie la Colegiul reformat din Cluj, compune dicționarul său român-latin-unguresc, gramatica și ortografia sa.

El cere ajutorul financiar al Episcopului Bob dela Blaj, pentru a putea tipări dicționarul, căruia voia să-i dea numele de „Cuvventario Românesc.“

La a doua scrisoare de solicitare de ajutor, Bob răspunde, promițând, că după ce la Cluj, va vedea el însuși lucrarea și după ce aceasta va fi aprobată de forurile competente, va contribui și el la acoperirea — în parte — a cheltuielilor de tipar.

Foarte probabil că Bob încă în același an 1803, mergând la Cluj, fie la dietă, fie pentru alte afaceri, va fi examinat dicționarul, și-și va fi dat consimțământul pentru tipărirea și finanțarea lui, cel puțin în parte. — Dl Iorga ne spune, după Aron Densușianu (O. c. p. 298, Densușianu, Rev. critică-literară, IV., p. 33 și urm.) că la 1803 se și începuse la Cluj, tipărirea dicționarului lui Körösi, dar pe urmă, aflând acesta de marele plan al lui Klein, auzind că lexiconul acestuia va vedea în curând lumina tiparului, el sacrifică pe al său și opri lucrul.

Dar marele dicționar al lui Klein, „Biblia filologică a neamului” cum o numește Dl Iorga, întârzie să apară. Dicționarul latin-român-unguresc, căruia oculistul Molnar avea să-i adauge limba germană, și era acum „dicționar român-latin-german-unguresc” la 1805 era pe punctul de a apărea; cel puțin așa credea Șincai (în prefața la ediția II-a „Elementelor” se spunea că „brevi lucem aspiciet”).

La 1806 era gata și a doua parte a lucrării, dicționarul latin-român-german-unguresc.

Dar la 1806 Samuil Klein, închide ochii, și marele său dicționar, — baza marelui dicționar dela Buda — rămâne netipărit.

Auzind de moartea patriarhului cugetării românești din Ardeal, protopopul Vasile Kolossi din Săcărămb (județul Hunedoara), care pregătise și el un dicționar român-latin-unguresc-german, crezu că va fi bine să-și împreune munca sa cu cea a lui Klein, pentru a ieși un dicționar mai complet și mai bun. El plăti datoria de 180 florini rămasă de Klein și primi dela tipografia din Buda „lexiconul lui Klein”.

În 1809 se începe tipărirea dicționarului contopit, care acum se numea „dicționarul lui Kolossi”, dar după tipărirea câtorva foi lucrarea fu întreruptă, deoarece lui Petru Maior, care la 1809 ocupase locul de censor și corector pentru cărțile românești pe lângă tipografia Universității din Buda, i se păru că dicționarul nu e destul de perfect și că mai trebuie refăcut.

La această lucrare se angajă acum Petru Maior. Peste 6 ani, la o 1818 o dădu din nou spre revizie lui Kolossi, care încă din 1816 avea la sine și dicționarul învățatului și mult umblatului bănățean Paul Iorgovici, compus în limba română-latină-franceză și germană. În anul 1819 Kolossi închide ochii, fără să izbutească să pună la punct dicționarul.

Peste doi ani, la 1821, trece la cele veșnice și Petru Maior și marele și mult așteptatul dicționar era tot netipărit.

Dicționarul de Buda apare abia la 1825, după ce își mai dăduseră concursul la alcătuirea lui și parohul ortodox român din Pesta, Ioan Teodorovici, și alții.

Când la 1821 dispărea dintre cei vii și cel din urmă luceafăr din triada școalei latiniste și marele și mult așteptatul dicționar încă tot nu apăruse, bătrânul episcop Ioan Bob dela Blaj, se va fi gândit că e timpul să nu mai aștepte apariția lui, ci să vină dânsul cu ceea ce era deja de mult gata, cu dicționarul românesc-latinesc-unguresc al lui Körösi (Crișan), care se pare că după moartea profesorului dela colegiul reformat din Cluj, (întâmplată înainte de 1820) ar fi ajuns în posesiunea lui.

Cipariu spune (Principii, p. 321, Archiv. p. 745), că o parte din dicționarul lui Körösi l'a văzut înainte de 1848 într'un tom în 4, începând dela litera M., la protopopul ortodox din Târgul-Mureș, dar nu știa ce s'a ales de el. Mai departe spune că, alte scrieri de ale lui Körösi n'a mai văzut, „ci se zice, că după moartea autorului cărțile rămase s'au vândut de piper” (Ibid).

Am amintit la început că, dl. Iorga își exprimase părerea (O. c., p. 298.) că, „n'ar fi cu neputință ca elemente din acest dicționar (al lui Körösi) să fi fost luate ca bază pentru dicționarul în aceleași trei limbi, pe care Bob îl edita în două volume la Cluj, în 1822”.

Cred, că această presupunere este foarte întemeiată, și întemeiată, nu numai în forma că anumite elemente ar fi fost luate din dicționarul lui Körösi, ci, că dicționarul lui Bob, în întregime, poate cu mici modificări, să fie a celui care încă din 1802—1803, cerea sprijinul material al bogatului episcop pentru tipărirea lui.

Și iată de ce.

Deja în Mai 1805, Ștefan Körösi tipărea la Cluj, cu tiparul colegiului reformat, „Ortographia latino-valachica“. Probabil că și pentru aceasta va fi avut sprijinul material al lui Bob, precum tot cu sprijinul lui se va fi început la 1803 tipărirea dicționarului său, pe care auzind că va apărea dicționarul lui Klein, l-a întrerupt. De altfel, „Ortografia“ lui Körösi a apărut fără nume. Numai, după nuvela, „Luntrea de Antea“ tradusă de el în românește după Gesner, și care e anexată la sfârșitul ortografiei tipărită în latinește, ca model pentru scrierea în românește cu litere latine, se află inițialele S. Ch. adică Ștefan Chișanu. (Cipariu, Principii p. 317—318. Archiv. p. 745 și 750).

În aceeași Tipografie a Colegiului Reformatilor din Cluj, apare la 1822 - 1823 — putem spune că tot fără nume, — dicționarul românesc-latinesc și unguresc „*dein orendiala Excelentii Sale*” prea sfințitului Ioan Bobb Vlădeicul Făgărașului *asediat* și cu venitu casei clerului tipărit în două tomuri“.

De altfel în „cuvânt înainte“, delă începutul volumului I, „Vladica Ioan Bobb“ spune că acest „lexicon“ nu îi aparține, ori că aparține mai multora. Voi cita întreagă această prefață care nu este prea lungă: Acest lexicon am voit al asedia pentru Scolastici, cari sa nevoiesc a se procopsi în limba lateinească, și ungurească cu litere lateinesthi, fiind că acele le învață în Școale; cu care și Romani mai de mult au trăit până ce au luat literele Cirilineshti, și sunt mai lesne de cetit, și de învățat. Dintru acesta mult se pot ajuta Școlasteici, că sau pus și Synonime lateinesthi. Inse macarca *stredanie multă a mai multora au fost întru asediarea acestui Lexicon*, dar pentru multe datorii a deregătoriiilor noastre și ca pentru că acesta este cel dintâi întru aceasta formă; și pentru că suptiri sunt începerile lucrurilor, nuse poate deci a fi pe deplin asediat, că multe orfi remas, multe de îndreptat, unele și de lăsat afară, ci ponequand, alți cari având timp și voe spre acee, orvoi al asedia mai de plin, se pot ajuta Școlasteici cu aceasta“.

Între cei cari se vor fi străduit mai mult, va fi fost fără indoială Ștefan Körösi, al cărui dicționar va fi servit de bază, fiind refăcut, pe ici pe colo și de alții, pe cari îi va fi încredințat episcopul Bob, căci el însuși, singur stăpân

și cârmuitor peste vasta dieceză a Făgărașului, care cuprindea pe atunci întreg Ardealul, nu va prea fi avut „timp și voe spre aceasta“.

Și cred, că dacă ar fi fost munca lui Bob, sau dacă l-ar fi „așezat“ din orânduiala sa, oamenii săi dela Blaj, l-ar fi tipărit în tipografia sa de acolo, și nu aiurea.

Dacă totuși s'a tipărit la tipografia Colegiului Reformat din Cluj, unde s'a fost tipărit la 1805 și „Orthognphia“ lui Körösi, înseamnă că au trebuit să fie motive pentru aceasta.

Motivul cel mai plausibil mi se pare a fi acela că, fiind dicționarul din Chestiune în cea mai mare parte opera lui Körösi, tipografia Colegiului Reformat tipărindu-l, îndeplinea un fel de omagiu postum pentru fostul elev și profesor al Colegiului Reformat.

Dar, din însăși tehnica alcătuirii dicționarului, zis al lui Bob, putem deduce că baza lui e dicționarul lui Körösi.

În scrisoarea sa din 22 Decemvrie 1802, adresată lui Bob, Körösi vorbind despre principiile cari l-au călăuzit întru compunerea dicționarului său, spune, la p. 4) că „Ubicumque Nationis nomen adfiximus, cujus cum vocibus valachicae voces sunt affines exgr. (Gal.) (Ital.) (Graec.) etc“.

Or, această normă de a pune numele națiunii a cărei cuvinte sunt înrudite cu cuvintele românești, o vedem aplicată în dicționarul „așezat din orânduiala“ episcopului Bob.

Câteva exemple: agrese (Ita. agresto) uva acerba, savanyú szölö p. 26; amedie (Ita. amezzo giorni) meridies, dél, p. 40; botă (Gal. baton) baculus, bot, burete (Graec. bobilis) bulletus, gomba p. 140; bute (Ita. botte, Graec. buttis) dolium, hordo; iad (Grae. adys) hiatus, avernus, pokol, p. 493; lesie (Ital. lissia) lixivium, lüg. p. 625; mac (Graec. macon) papaver, mák, II. p. 1; mama (Ita. mamma) mater, anya. II. p. 10, pe fuga (ita. alla fuga) festinanter, fútva szaporán, II p. 168 etc. etc.

Acest dicționar, compus din 2 volume, I. de 656 p. II de 576 pagini, dovedește într'adevăr latinitatea limbii noastre și că suntem urmașii Romanilor, „in quo evicimus latinitatem Linguae nostrae“ „ut quo prius convici possint nostri adversarii, hanc Linguam esse rudera Linguae Romanae, nosque consequenter Roma-

norum progenies" căci din cele 1232 pagini, abia 16 pagini dela sfârșitul vol. II, (pag. 561—575) cuprind câteva „cuvinte străine — ce au intrat în limba românească” și cărora „se spune românește înțelesul” (Vol. II p 561).

În prefață, Bob amintește că „acest lexicon au voit a-l așeza pentru școlastici, cari se nevoiesc a se procopsi în limba latinească și ungurească cu litere latine”. Körösi recomanda lui Bob spre tipărire dicționarul, bazat pe acelaș motiv de utilitate pentru studenți (Habebis, ergo rationem tam plurimae valachicae juventutis, quae summo labore cogitur pervenire ad cognitionem Linguae Latinae, ob defectum hujus Libri“.)

Ortografia, e cea latină a lui Körösi (Ortographia est prorsus latina... qua nos hunc librum conscripsimus.)

Bob accentuiază că acest dicționar (lexicon) este cel dintâi într-o această formă. „Librum hunc” post omnem hominum memoriam — primum — spune Körösi în a doua scrisoare a sa.

Tot atâtă considerații acestea, cari militează pe lângă originea Körösiană a dicționa-

rului românesc-latinesc-unguresc, zis al lui Bob.

Și se cuvine să i se facă dreptate acestui zelos și însuflețit român, care și atunci când e cazul să aducă o probă de ortografie cu litere latine, în prefața la nuvela sa tradusă din nemțește „Luntrea de Antea” începe cu următoarea agrăire: „Romane! Văzând cât de clar, înalt, și suleget strălucește acest nume, după ce l-au desbrăcat din floacele lui Kiril, și l’au îmbrăcat în vesminte românești, îndeamnată a purta acest nume spre adevărata ta laudă, deprinde-te a urma pașii aceluiaș popor, încât te lasă a tale împrejurări, care prin faptele saie deajuns mirate au umplut lumea cu acest înveac nepresusit lăudat nume; deprinde-te a-ți câștiga nu numai scutul carnei, ci și pe a inimii paștere.... să cetești și cârticița aceasta, iar nu ca un judecător, ci mai vârtos ca un binevitor al Românilor, Valetu” (Cipariu Principii. p. 321) li zicem și noi autorului dicționarului românesc-latinesc-unguresc, care a premers marele dicționar dela Buda, bunului român care a lucrat din tot sufletul și din tot cugetul pentru mai marea glorie a limbei și neamului său, un adânc simțit: Vale!

Numai noi...

după Ada Negri.

OCT. LUPEANU.

O lasă-mă să-mi razim tainic fruntea
Pe pieptul tău când suntem numai noi,
Să-mi plâng așa durerea nesfârșită
Din ochi să-mi curgă lacrimi puvoi —
Mi-e-așa de dor de lacrimi.

O lasă-mă să caut pacea sfântă
La sânul tău și să mă odihnesc,
Ca pasărea de zboruri obosită,
Ca florile când toamna vestejesc,
Căci eu doresc odihna.

Pe fruntea ta serină și frumoasă
O lasă-mă sărutul blând să-l pui
Și tremurând să ’ngân atunci cuvântul
Și șoapta dulce-a dragostei să-ți spui
Căci eu doresc iubirea.

Loc de îngropare.

— Amintiri din Rusia. —

ARIA MARIAN.

Octombrie. Soarele se pierdu de multă vreme în dosul norilor de culoarea plumbului învechit.

O ploaie de toamnă, ținu un timp satul în stăpânirea ei.

Acum însă iarna, își trimise dintr'odată fulgii mari să acopere pământul, arborii și casele.

Satul Camenca se pierdu aproape de tot în albul scripitor al zăpezii și în pustietatea vastei Rusii, Nu se descoperă nimic până departe; nici urmă de ființa drumului ce ieșea din sat să se ducă lung, undeva, trecând, pe lângă bătrâna pădure a Slavianoserbului.

Pe vremea asta rece, parcă și ziua satul era adormit. Țăranii închiși în case, vorbeau de vremea grea și fără noroc, dar știau ei un chip de ușurare: acel cu nesfârșite câni de vutcă, cântece și joc.

* * *

În casa fostului Stefanoff însă, în locul cântecelor, votcii și jocului, stăpânește o liniște grea, o liniște apăsătoare. Zdravănuț țăran s'a topit, încă de mult, în țărâna unei șosele ce străbătea Galiția spre apus. Vruse el în ultimul timp să plece din ăst pustnic sat: Vruse să mai pună capăt afător sărăcii și acum plecat, a pus el cum chiar nici se gândise pe atunci.

Iar bătrâna Parascovia acum, abea de-și mai ducea pe umerii încovoiați greul celor 69 de ani și sarcina de vreascuri înghețate.

Incepuse bătrâna a-și număra și jelul chinul fiecărei zile, ce mai trăia în urma morții ginerelui ei Stefanoff.

Și Mașinca, copila ei, nu vrea a se clinti măcar un singur pas din ungherul, în care de două săptămâni în capăt, se chinuia copilul ei Petrus. Se sbătea ofilitul copilaș în ghiarele unei boli necunoscute, ca un firicel vested învrăjbit de vânt.

Nu mai știau nimic și nimeni ce să-i mai facă. I se fierseser' zeci de burueni mult căutate și alese. Știau acum o „corinduba” fiartă la un loc cu floare de colocolciki.

Dar totul era degeaba, copilul nu mai avea de cât un singur drum.

Plângea întruna și el, și mama lui, și și bătrâna, mama ei, când se întorcea cu vreascuri din pădure.

Ajunsesese Petrus doar o arătare, ce se pierdea în maldărul de velințe, ce-l îmboboljau. Ochii scăldați în lacrimi și făuriți ca din mărgele mari și negre, erau ascunși adânc în orbitele umbrite.

Obrajii plini și rumeni altădată își pierduseră poate pentru totdeauna zâmbetul ce purta în colțul gurei lui mici și roșii ca vișina odată, și acum vinete de boală. Nu mai putea nici să plângă, ci doar ofta adânc.

Dar într'o zi, ^{*}pe la sfârșitul lui Octomvrie, se petrecu ceva neobișnuit în casa fostului Stefanoff, În ziua aceea bătrâna nu mai plecase după lemne: Mașinca încetase a plânge, iar Petrus părea mai luminat ca oricând. În aceea zi, focul ardea mai îndrăzneț în vatră. ba mai scotea și câte un chiot de scânteii.

Și soarele își trimisese câteva solii de raze deși aproape reci și abea strecurate prin rânile norilor și prin ochiul ferestrelor ascunse în zid.

Fusese însă cea din urmă zi cu soare și speranță, căci peste noapte Petrus pe nesimțite a prins aripi de inger, și a zburat în cetele lor. Scăpase, în sfârșit micuțul, de chinuri.

Dela miezul nopții, bătrâna Parascovia și Mașinca, vestiră prin bocet, satului întreg că Petrus al lor a murit.

Era o întreagă durere, vederea lor așa ieșite din minți. Căci Mașinca, nu voia să creadă, că Petrus al ei, e mort.

Trăia doar cu închipuirea; îl credea adormit numai.

Întreaga zi, așa înțepenit și rece, ea îl desmerda și legăna încă, la sânul ei de mamă. Și nici se mira, și nici că simțea răceala și neclintirea lui de moarte.

În acest timp, bătrâna Parascovia se pironise fără grai într'un ungher al casei, pe un maldăr de surcele și ținându-și fața ascunsă în mâinile-i osoase, de parcă să nu vadă nimic, cu capu-i ascuns într'o broboadă zdrențe, de parcă să n'audă iarăș nimic, neclintită sta ca un ascet de piatră.

Și ar fi stat așa cele două mame, poate și săptămâni, fără să știe ce făceau, dacă femeii din sat n'ar fi venit, să le trezească, din nesimțirea lor. Căci au sosit bătrâne și mame, și copiii cu lumânări subțiri, și atunci deabea au priceput cele două mame, că Petrus al lor murise.

O bătrână mai dibace, puse mâna și luă firul treburilor, după obicei. Un unchiuș lemnar, prinse în grabă să-i însăileze un sicriu, din scândurile dela pat. Lângă perete apoi, spre răsărit, sub candelă și sub icoane, pe o laviță Petrus fu așezat în scurtul leagăn al morții. Gătind, femeile plecară. Trecură iarăși două zile de când năsălia copilului, ședea în casă. Nici mama și nici bătrâna, nu voiau să-l ducă spre locul de îngropare.

Și țotuși trebuiau; mama întâi și bătrâna în urmă, să-și svârle inima departe!.... la 20 de verste, sub omăt și înghețat pământ și să-și sdrobească de tot și sufletul.

Dar cum era să fie dus Petrus, cum și cu ce, în astă lipsă și pe astă vreme! ?

Vor trebui să stea silite încă așa cele două mame, în fața durerii lor; vor trebui să plângă încă mult!

Dar peste noapte coborî un înger pe pământ, și văzu trupul unui copilăș neîngropat. Vorbește în somn unui moșneag cărăuș, și în zori de zi el aduce pentru Petrus o săniuță cu un cal. Dar n'a voit să mâne el. Era un ger polar, și iarăși ninge. Ninge de nu vedeai la doi pași. Sicriul fu scos apoi. Bătrâna prinse hățul, tot de sfoară, și mână ea calul. Mașinca stătea ghemuită în lungul săniuței, și ținea în brațe sicriul să nu cadă. Câinele Volk le însoțește și el.

Rămasă acasă doar moșneagul cărăuș.

De troenit nu se știa pe unde merge drumul. Se afunda calul în zăpadă până sus și sania luneca mai mult pe fundul ei. Volk deabea se aținea cu greu prin salturi mari, prin zăpada ce-l năpădia să-l îneco.

Și locul de îngropare parcă se îndepărta mereu. Păreau, până să ajungă, sute de verste nesfârșite. Noaptea nu-și întinsese încă, întunecul, când săniuța funebră, și cele patru ființe, treceau prin dreptul pădurei Slavianoserbscului. Mergea greu calul, mergea în opriri dese. Bătrâna amețită abia mai ridica ochii, Mașinca ținea neclintită sicriul, ce umbla să cadă. Și'n năprăsnicia lui, viscolul aducea ca de de parte. niște urlate, ce înspăimântau.

Trece puțină vreme însă, doar clipe, și se deslușesc din viscolire, urlate apropiate. Toți se trezesc din amorțeala durerii, al gerului și al drumului lung: și bătrâna Parascovia, și Mașinca, și cal și Volk, și se scutură de omătul ce vrea să-i piardă în albul lui. Un singur moment și din pădurea de viscol, și adăpostită în parte tot de el, ies înfășurați în urlate trei lupi, cât putu număra Mașinca, căci amuși. Înșirați și adulmecând, ei luară urma săniuței. Puțin numai, și cinci pași îi mai despart. Bătrâna îngrozită, întoarce capul, își face abea pe jumătate semnul crucii, și împietrește. Mașinca înlemnită ține și mai strâns la piept coșciugul copilului. de teamă să nu cadă, din goana calului turbat. În lătrături înecate, Volk sare în săniuță.

Aleargă lupii, și din fugăse împărțesc hămeșiți. Sări întâiul lup, și se atarnă de botul călului neputincios; cel mijlociu se asvârli în dreapta, și Mașinca e devorată. Sicriul ne mai ținut acum, cade, și trupul lui Petrus este răsturnat în zăpada morman. E prada celui din urmă lup... Rămân fiarele pe loc, și se hrănesc.

* * *

Sania nu se rupsese încă, de sfârticatul cal, iar Volk ca un punct negru, în marea albă de zăpadă, sta de veghe lângă bătrâna în nesimțire, și căzută, în urmă mult, la un cot de drum, din sania târâtă de calul atăcat.

* * *

Pașnica noapte, își aprinse sus candelile stele, și apoi coborî încet să culce, în întunecul ei, satul Camenca, pierdut de tot, în zăpadă, și în pustietatea vastei Rusii.

Tripticele din Transilvania.

Fragment din un studiu din istoria dreptului român.

Dr. I. BALTARIU.

Neadâncind îndeajuns, din punct de vedere juridic, textul tripticelor descoperite în Transilvania, istoricii noștri, cei mai mulți, susțin, că unele mine de aur din Dacia Romană ar fi fost în proprietate particulară.

Păreră aceasta isvorește din greșita interpretare a lor trei triptice.

Textul tripticelor este următorul:

Laeliano et Pastore cos. X. Kal. Novembr Adjutor Macari scripsi rogatus coram ipso praesenti L. Ulpio Valerio, quia se litteras scire negavit it quod dixit: se locasse et locavit Socrati Socratis operas suas ex hac die in idus sequentes anno uno * septaginta. Mercedes suis temporibus solventur. Quas operas sanas valentes edere debebit... conductor... impederit... debebit... discedere vel cessare... cessatis. Act. Alb. majori.

Data tripticului: Alburnus major (Roșia Abrudului) la 22 sau 23 Octombrie 163 d. H. A fost aflat în mina S. Ecaterina la 25 Iulie 1855. Astăzi este în proprietatea Muzeului Ardelean din Cluj.

În românește:

În vremea consulatului lui Laelianus și Păstor, în ziua X calendele lui Noembrie. Am scris eu Adjutor al lui Macarus, fiind rugat de L. Ulpius Valerius, care este de față, fiindcă el a negat că ar cunoaște scrisoarea: el a zis că s'a năimit (tocmit cu plată) pe sine și munca sa, lui Socratio al lui Socrates, din ziua de azi până la idele următoare, pe un an, cu plată de 70 de denari. Simbria i se va plăti la timpul său. Va trebui să dea în schimb muncă

* Tripticele din Transilvania sunt cunoscute sub numirea de „Table cerate”. Numirea nu este corectă. Tablele cerate cuprind toate câte un singur act, un singur corp, al cărei text este însă scris de două ori și de regulă pe mai multe table. De aceea cred că ar fi mai bine să folosim numirea grecească de diptic, dacă actul e scris pe două table și triptic dacă el e scris pe trei table cerate. Așa se numesc și în literatura franceză și italiană. Între tablele cerate și diptic, triptic etc., este aceeași deosebire ca între foaie și carte.

sănătoasă și solidă. (Text mutilat, după toate aparențele analog cu cel ce urmează.)

Al doilea triptic este datat în Immenosum maior la 20 Maiu 164 d. H. Se află în Muzeul Ardelean din Cluj. Textul este următorul:

Macrino et Celso cos. XIII. kal. Iunias. Flavius Secundinus scripsi rogatus a Memmio Asclepi, quia se litteras scire negavit, it quod dixit se locasse et locavit operas suas opere aurario Aurelio Adjutori ex hac die in idus Novembres proximas * septuaginta liberisque. Mercedem per tempora accipere. Suas operas sanas valentes edere debebit conductor supra scripto. Quod si invito conductore recedere aut cessare voluerit, dare debebit in dies singulos HS. V, Sestertios quinque numeratos... c... quod si fluor impederit, pro rata computare debebit. Conductor si tempore peracto mercedem solvendi moram fecerit, eadem poena tenebitur exceptis cessatis tribus. Actum Immenoso majori Titus Beusantis qui et Bradua Socratio Socratio Memmii Asclepi.

În traducere:

În ziua de 13 calendele Iunie. În vremea consulatului lui Macrinus și Celsius. Am scris eu Flavius Secundinus, fiind rugat de Memmii a lui Asclepius, pentru că el a negat că ar cunoaște scrisoarea: el a zis că s'a năimit lui Aurelius Adjutor și i-a închiriat munca brațelor sale și a copiilor săi, la lucrările de aurărit, din ziua de azi, până la proximele ide ale lui Noembrie, pentru 70 de denari. Simbria va trebui să o primească la timp. Va trebui să dea conductorului (stăpânului) menționat muncă sănătoasă și solidă. Și dacă ar voi să se retragă sau să înceteze munca fără voia stăpânului va trebui să dea, de fiecare zi, câte 5 sesterții în numerar. Iar dacă ar irumpe apa va trebui să socotească potrivit cu partea aceasta. Dacă stăpânul va întârzia să-i plătească simbria pe timpul muncit, va fi legat cu aceeași pedeapsă (nu se știe precis ce vrea să spună expresia: exceptis cessatis tribus). Făcut la Immenosum Major. Titus al lui Beusans zis și Bradua Socratio al lui Socratio, Memmii al lui Asclepius.

În fine textul unui fragment de triptic, fără dată care se află la Budapesta, este următorul:

Dorcus scripsi rogatus per.... m. Restitutum agnomine Senioris, quia se litteras scire negavit. Fatetur se locasse et locavit operas suas opere aurarioius.... quit opus fuerit ex hac die in idus Novemb. proximas venturas Tito Beusantis qui et Bradua * centum quique. Ex qua mercede adhuc in cesso accepit * viginti quinque. Quam mercedem per tempora accipere debebit. Suas operas sanas valentes edere debebit conductori supra scripto. Ouod si invito conductore a recessabit in dies....

În traducere :

Am scris eu Dorcus fiind rugat de Restitutus, poreclit Senior, fiindcă el a negat că ar ști carte; el declară că s'a năimit pentru 105 denari și a închiriat munca sa lui Titus al lui Beusans zis Bradua, la lucrul de aurărit.... orice lucru ar fi din ziua aceasta până la viitoarele ide ale lui Noemvrie. Din care simbrie. în timpul acesta a primit prin cesiune 25 de denari. Șimbria restantă va trebui să o primească la vreme. Va trebui să dea conductorului menționat muncă sănătoasă și solidă. Și dacă va înceta lucrul, fără voia conductorului.... (text mutilat, probabil analog cu textul celorlalte acte, prin care se stipulează o amendă).

Este cert că tripticele ne-au păstrat contracte de locație; dar jurisprudența romană distinge trei contracte de locație: 1., Locatio rei — contract de închiriere și arendare. 2., Locatio operarum — locația lucrărilor sau contract de serviciu și 3., Locatio operis faciendi — contract de întreprindere.

Pentru a ști cărei grupe aparțin contractele din triptice este necesară analiza textului.

În fiecare triptic se spune exact cu aceleași cuvinte că debitorul: „dixit se locasse et locavit operas suas.“ iar două triptice adaugă că „operae suae“, constau în „opere aurario“, în munca de aurărit. Și mai explicit este fragmentul de triptic care spune „quidquit opus fuerit“, adică locatorul, debitorul, este obligat a face orice altă muncă, pe care i-o indică conductorul. Textul este extraordinar de clar.

Este evident că obiectul contractului este „operae suae“, lucrul brațelor debitorului, care „se locasse“, s'a angajat pe sine, care a intrat în serviciu pe timpul fixat în contract. Con-

tractele din triptice aparțin grupei „locatio operarum“ deci sunt contracte de serviciu. Afirmația aceasta e certă, ea nu poate fi controversată. Ea este părerea unanimă a tuturor romanistilor. Mommsen¹ Bruns² Karlova³ și Girard văd în tripticele din Transilvania contracte de serviciu, de locațiune a lucrărilor, „locatio operarum“. Girard spune textual: „Ily a une locatio operarum, ou l'ouvrier locat operas suas au capitaliste, a l'industrie qui l'emploie“⁴.

De aceeaș părere este și Peretz „Res închiriată este munca.... merces piata.“ Peretz așa-dară interpretează just contractele din triptice, în care vede o „locatio operarum“.

Insist atât de mult asupra naturii contractelor din triptice invocând mărturia celor mai savanți romanisti, fiindcă unii istorici români au acceptat părerea absolut lipsită de orice temei juridic că contractele din triptice ar fi locatio rei și res închiriată ar fi mina de aur. Din aceasta interpretare greșită se trag o mulțime de concluzii, cari nu redau fidel viața Daco-Romanilor și se afirmă că tripticele din Transilvania fac dovadă, că minele de aur din Dacia au stat în proprietate particulară și acești proprietari de mine ar fi fost analfabeți. Astfel în Istoria Românilor de A. D. Xenopol la pag. 184 vol. I se afirmă că: N'i s'a păstrat anume în tabulele cerate vre-o trei contracte de închiriere a unor gropi de aur, pe care acei ce le dau le numesc ale lor“.

În Romanica de Popa Lisseanu la pag. 215 se spun următoarele: „Una din tablele cerate No. 6. ne arată o persoană privată ca proprietar de mine închiriind“ operas suas“ unui alt particular. Aci „operae suae“ este luat în înțeles impropriu, fiind ale unui mare arenda-tor, care le dă în întreprindere unui arendaș mai mic sau că, în adevăr pe lângă minele principale ale împăratului existau și mine private“⁵

¹ Corpus Inscriptionum Latinarum pagina 943 și 949 vol. III.

² Fontes juris Romani antiqui pag. 328 și 329.

³ Römische Reich geschichte pag. 798

⁴ Textes des droists Romain pag, 860 și Manuel pag. 581 nota 2.

⁵ Mă surprinde afirmația aceasta fiindcă autorul cunoaște foarte bine conferința lui Bruns ținută la 20 Aug. 1876 la Academia de științe din Berlin, publicată în Abhandlungen der Berliner Academie der vissenschaften din 1879 și retipărită în Kleiner Schriften a lui Bruns, sub titlul

Aceleași idei și aceleași concluzii se află la Téglás Gábor⁶ care — după ce redă textul latin al unui triptic și citează lucrarea lui Finaly Henric⁷ — face următoarele constatări: Iată că Memmius fiul lui Asclepsias dă în arendă pentru 70 de denari o mină (operas suas) indicată de a sa, dela 20 Maiu 164 d. H. până la 13 Noemvrie a aceluiaș an, adecă exact pe-o jumătate de an, lui Aurelius fiul lui Adjutor. Téglás Gábor ridică astfel pe un simplu miner la rangul de proprietar de mine, iar pe conducătorul lui îl degradează la acela de arendator de mină. Téglás face acest lucru ca să poată trage concluzia scumpă inimii lui, că proprietarii de mine, peregrini analfabeți n'au putut pune baze solide unei culturi și civilizații romane, care să persevereze în Dacia până în zilele noastre, că deci poporul român nu este de origine romană și cu atât mai puțin autohton. Toate aberațiile acestea au fost rostite în plenul Academiei maghiare, căci Téglás nu se sfiește a deforma adevărul, dacă prin aceasta poate servi idea națională maghiară,

Pentru aceasta fiecare afirmație a lui Téglás trebuie bine controlată și acceptată numai după ce ne-am convins de absoluta ei veracitate.

Nu cred că aș face un serviciu cuiva reproducând toate concluziile pe cari le trage Téglás și cari își au originea în greșita interpretare a textului de mai sus. Dar Téglás poate să fi fost și de bună credință, fiindcă nimeni n'are obiceiul să ceară unui archeolog sau filolog ca el să fie în acelaș timp și un bun cunoscător al drepturilor antice.

Die Unterschriften in der Römischen Rechtsurkunde, unde la pagina 45 se spune despre „proprietarul de mine din tripticele nr. 6 din Romanica:” Der Schuldner, ein einfacher Grubenarbaiter.

⁶ Tanulmányok a romaiak dáciai aranybányászatairól. Budapest 1891.

⁷ Az erdélyi bányákból került viasztablek és a romai folyóirás Erdélyi muzeum egylet Évkönyvei I. évf.

Normele de drept cari apar din contractele aceste sunt în conformitate cu dispozițiile dreptului roman clasic, nici o abatere nici un particularism. Explicația e ușoară. Capitaliștii și industriașii romani chiar și dacă nu erau verșați în tainele dreptului roman, cunoșteau totuș destul de bine normele acestui drept, de care ei uzau zilnic în conducerea afacerilor lor. De altcum contractele de locație — abătându-se dela altele contracte — cari ni s'au păstrat în triptice sunt lipsite de interes științific pentru istoria dreptului român, fiindcă ele ne certifică existența dreptului roman clasic și nu existența celui drept viu, de care au uzat coloniștii aduși „ex toto orbe romano” și pe care l'am numit drept roman vulgar, singurul care ne interesează pe noi ca români. Cu toate acestea am insistat mult asupra acestor contracte de serviciu, fiindcă doresc ca odată pentru totdeauna să dispară părerea greșită că debitorii din triptice ar fi fost proprietari de mine, peregrini analfabeți și că tripticele noastre ar face dovada, că în Dacia Romană ar fi fost unele mine cari au stat sub regimul proprietăți particulare. Originea acestei opinii greșite este confuzia care s'a făcut între locație rei și locatio operarum.

Cântec.

D. SCURTU.

Iubito, vezi acele flori
Ce rîd curate în lumină?
S'or scutura și trecători
Le vor zdrobi sub pași în tină.

Așa și visurile noastre,
Ce rîd în flacăra iubirii,
S'or scutura curînd din glastre
Murind sub pașii amăgirii.

CRONICĂ

CĂRȚI POEZII.

Ion Marin Sadoveanu: Căntece de rob, poeme, — editura Cartea Românească. — Prețul lei 60. Noutatea prin care dl. Lucian Blaga s'a situat în rândul celor mai mari poeți români a fost — fără îndoială — originalitatea imaginilor prin care își exterioriza adesea lumea sufletească sau puterea cu care reda în câteva cuvinte natura și deosebita ei aspecte.

Este într'adevăr atâta noutate frapantă, atâta putere de expresie în această nouă poezie, încât ea recompensează cu îmbeșugare celelalte podoabe ale poeziei (ritm, rimă) de care dl. Blaga și-a degajat scrisul. — Puterea aceasta mare de poet a dlui Blaga a făcut ca poeziile dsale, chiar atunci când ca factură s'au apropiat mai mult de poemul în proză să-și păstreze nota distinctă de poezie.

Nu putem afirma acelaș lucru despre poemele dlui Ioan Marin Sadoveanu, care adesea — deși cu ritm și rimă — n'au nimic din acea taină interioară care-i dă unei lucrări caracterul specific de poezie. Unele dintre poeme sunt scrise de-a dreptul în proză.

*„Și asemeni nufărului, legat cu lungi și puternice
[tulpine de măt,*

E Puntea ce dintre noi spre ceruri se pierde

Inaltă și dumnezeiască podoabă,

*Inflorită cu senin și fără svon și fără aripi și cu
[nouri de furtună,*

calzi ca o lână,

În durerea căreia, Viața n'a obosit !”

(Puntea)

Deși lipsit în întregime de acel suflu de emotivitate, care face durabilitatea unei opere poetice și deși nu are o prea mare bogăție de imagini sau comparații nouă, „Căntece de rob“ este totuș dovada unui suflet cu alese aptitudini literare, care are ceva nou de spus.

Este mai ales în aceste cizelate poeme o căutare a rosturilor ultiime ale omului — o stoică resemnare în fața Eternului stăpân, o iubire de frate, care se revărsă asupra întregii lumi, o dorință de-a ajuta de-a milni, exprimată cu acea potolire surdă, care dovedesc o simțire blândă, aristocratică, de creștin ascet.

Reproducem în acest senz din aceste „Căntece de rob“ două poeme, care se pot și trebuiesc reținute, fiindcă sunt cele mai bune d'n întreaga carte și cele mai reprezentative pentru sufletul scriitorului:

*Când iar mă voi frânge în două, cu'n zâmbet sau un suspin,
Când iarăș cleștarul din creștet pleca-va înaltul său crin,
Și când ca o plută, pe apa luminei, porni-voi iar lin
Când haina căzută din mine și-uitată într'un mormânt
Ca urejuri tăiate de șarpe, svăcni-va, străpunsă de-un gând*

Când calda logodnă din mine sfârșită, dormi-voi cu bulgării grei

*Dormi-voi, cu fluturi pe pleoape și șoimi peste umerii mei
Și sufletul ca mii de izvoare*

Sări va din mine, din trista 'nchisoare

De vrei

Fă cruce pe mine, o frate, și 'nchide-mă'n brațele ei!

(Litanie)

Sau aceasta admirabilă „Călătorie“ în care sufletul se urcă spre Dumnezeu ca iedera subțire, iar trupul se pierde fără urmă în huma din care el a fost făcut:

*Pe drumul fără pași și umbră, descătușat la Tine vin
Și'n fluturarea mea de giulgiu mă simt o inimă de crin
În liniștea fără de margini împerechiat cu'n inger trist
Ne'nșiruim ca flacări albe la tronul Tău*

*Și ca o iedără subțire mă strâng la Tine, tot mai sus
Privind prin sticla depărtării la locu-mi în care am apus.
Și văd cum pleoapa grea, de humă, groparii tarăș au
[deschis*

*Și m'au găsit, în semne albe, pe fundul groapei mele
[scris:*

Mai sunt o literă de var

Scheletul meu, răvaș de praf

Subt rădăcini, croit de Tine, cu mâna Ta de caligraf.

În vremurile de goană după originalitate, când de-atâtea ori este profanată Dumnezeirea, biserica și tot ce este mare și scump sufletului creștinesc, rândurile aceste de antologie, izvorite din un suflet de elită cum este acela al dlui Sadoveanu, sunt o plăcută recompensă pentru sufletele, care caută frumosul vecinic și-l găsesc, rar ce e drept, dar redal în forme ca aceste de o perfectă maturitate literară.

○○○○○

Otilia Cazimir: Licurici. Cronici fanteziste și umoristice. Editura Cartea Românească. Prețul 48 lei.

Vorbind în recentele dsale „Studii literare“ despre volumul „Fluturi de noapte“ al dsoarei Otilia Cazimir, dl. G. Ibrăileanu caracterizează astfel poezia acestei poete laureate de Academie și de Comitetul Femina — Vie Heureuse:

„Fulgii mari, ca inghețate flori de măr — petale reci de crizantene — flori străine, albe și cochete, ghirlânzi subțiri de promoroacă. N'am putea exprima mai bine decența nobleja delicată a acestei stăpâniri asupra senzibilității, puritatea și discreția poeziei dsoarei Otilia Cazimir, decât prin aceste câteva imagini culese dintr'un pastel de iarnă al său.

Senzibilitatea specific feminină a dsoarei Cazimir, dl. Ibrăileanu o mai vede apoi în acea preocupare spon-

tană, caldă, milostivă față de ființele mici, lipsită de puteri protectoare, cum sunt copiii și animalele mici.

Iar metoda acestei poete — firesc desigur, dictat de natura sa sufletească, este ceea ce s'a numit realism psihologic: Sentimentul liric din versurile sale rezultă din analiza senzibilității ori mai adesea din fapte, care redau sentimentul.

De altminteru ca și în toate versurile imaginile sunt frapante mai cu seamă puritatea și precizia realezării lor verbale. Ele sunt brodate cu o grijă specific feminină cu deprinderea și paclnța femeii care execută o broderie rară, ducând lucrul de mână până la miraculoasa lui desăvârșire, fără noduri vizibile și capete de ață inutile și inestetice."

Admirabilă caracterizare, în câteva fraze, a sufletului și artei dsoarei Otilia Cazimir, fără îndoială una din cele mai bine înzestrate poete contemporane.

Fără a intenționa să prejudiciem cărții și fără a trage nici o concluzie defavorabilă talentului poetic al dsoarei Otilia Cazimir, cu toată admirația pe care o păstrăm în inimă acestei poete — trebuie să mărturisim că volumul „Licurici" nu a îmbogățit cu nimic literatura noastră și mai ales nu a adus nici o notă nouă în arta dsale poetice.

Sunt prea multe note banale în aceste cronici fanseziste și prea puțin umor în însemnările aceste fugitive ca să nu oprească cu îndoită bucurie pasagiile în care regăsim minunatele calități despre care vorbea, mai sus, d. Ibrăileanu:

*Pe ce meleaguri rătăcește oare
Moșneagul alb, cu barba-i de ninsoare?
Eu știu că Moș Crăciun a înșirat
Pe-un fir luat din trena unei stele
Toți clopoștii răsului curat
Și-i ține subț zăvor, la el în cui.
Și 'n fiecare an de ziua lui,
Când toate lămpile din case sunt aprinse
Și când pe uliți nu-i decât colindă
Coboară șirul de mărgele depe grindă
Și-l scutură de-asupra lumii ninse
Și-atunci pe-omătul noted din câmpie
Un cald reflex trandafiriu invie
De par'că stau să se ivească zorii
Și răd și se'ncălzesc colindătorii.*

In aceste versuri calde, evocatoare, în acele admirabile miniatuiri care încheie volumul este adevăratul suflet și adevărata putere creatoare a dsoarei Cazimir.

*De pe-o „bună dimineață“
Cu tulpină de cârcel
Se coboară un gândăcel
Cu antenele de ață
Cu armura de oșel*

*Alți gândaci mărunți și roșii
Care-și poartă fiecare
Ochelarii la spinare
Ies pe garduri curioșii*

*Sub un moș de pădăie
(Cine-o fi ulfat în iarbă
Puf de scamă arămie?)
Vine-un cărbuș cu barbă*

*Stă cucernic și spșșit
Și grăește cu mirare*

*Prea ciustită adunare
Primăvara a sosit!*

Toate abaterile dela acest drum minunat, de dragul causeriilor poetice, care par spirituale și vreau să fie savante, sunt numai în paguba literaturii, care așteaptă dela dsoara Cazimir lucrări nu de valoare efemeră, cum sunt cele mai multe dintre poeziile din partea primă a volumului „Licurici“.

Opidiu Hulea.

D. Iacobescu: Quasi. Cu o prefață de Perpessicius și un frontispiciu de N. N. Tonitza. Editura „Cultura Națională“. — Necruțat de destin, răpus la douăzeci de ani, D. Iacobescu și-a lăsat lădița cu pietre scumpe, strânse în scurta-i trecere prin viață, pe țarm, la râul peste care nu o mai putea duce. Desgropând'o din buruienile vremii, un prieten, azi o arată lumii. Conține lacrimi de renunțări amare incrustate pe ramuri de năzuinți. Căci până la acest zaplaz, al vârstei lui, oprită sub întâiul echinocțiu, poetul acesta a tărât pe drum, de-alungul adolescenței, un suflet năzuind spre soare, dar tot mai strâns de fiorii prăbușirii ce se vestește. Încătușat de destin, strălucirile cerurilor scumpe, îi rămân deapururi neajunse. Raiuri verzi îi fac semne din depărtarea mărilor. Dar picioarele îi sunt strânse de lanțuri. Și astfel, sufletul lui, ca o pasere rănită, se sfășie în glasuri de durere.

Lopeștile stau gata și pânzele-s umflate, —

Dar cine să deslege odgoanele de fier?

În portul plin de umbră și de singurătate

Nu-i nimeni să dea arumul corăbiei uitate

Ce-așteaptă să se avânte sub nesfârșitul cer.

În larg, în larg, departe, sub soarele ce-așterne

Surâsul său de aur pe-o lume de mister,

În larg, prin valuri calde și moi ca niște perne

Sunt insuli de coralii cu primăveri eterne...

Dar cine să dezlege odgoanele de fier?

(Încătușare)

De aceea, cântecetele lui, cele mai multe, par apă-sate de un văzduh înzăpușit și scâldate într'o somnolență bolnavă. Impresia rezultă din difuziunea prin liră, a celor două esențe de suflet, lumina și fiorul morții. Actul de transfuziune, a lor, în imagini, își crește semnificația prin lonurile unor umbre de ceară, risipite în vers. Peisajul pare întomnat. Murmurul lui, curățit de simțuri atât de ascuțite, pare seară de Octombrie, ce-și distramă auzul pe regiuni de spirit coborite spre moarte. Căci zona popasurilor demne ale liricei lui D. Iacobescu, e în umbra morții. E liniștea din întunerecul pădurilor ei iradiată până pe țarmul de dincoace. Câmpul soler zace la spate, undeva prea departe. Corespondențele s'au rupt. Dar noul finut nu e măcar neutru. În schimbul veștilor solare se îmbulzesc știrile de dincolo de amurg. Și în'regul apocalips e un act de familiarizare cu moartea, resemnă și uneori înflorat de ideea unei exterminări minunate. O supraviețuire în regiuni aquarei, o metamorfozare în mărgeanuri, crescute la suprafață, din finuturile de fund, îi înfășșează icoanele ce nu resping, ale morții. Dar și acest mod, al iluziei, se dovedește deșert. Și despărțit de mit, poetul scrutează aspecte înrudite cu moartea .neînflorită, bizare și înfricoșătoare, ca acele scene luate din ospiciu, un fel de cîmîtîre timpurii și neutre. Predilecția viziunilor de apocalips, a strigoilor pe gropi sublunare îl apropie de Baudelaire, deși acest mod îi este necesar. Aspectul trebuie transpus pe un plan de suflet ce agonizează sub semnele morții.

Din farmecul de lună, un luciu de mătasă

Învăluie fantastic locașul celor duși;

Sosește miezul nopții și morții 'ncep să iasă:
Sunt palide schelete cu frac și cu mănuși
Cu șaluri de bunică sau rochii de mireasă.

In gesturi grațioase, dar reci și oboșite
Se plimbă prin alee tăcuți și gânditori,
Din golul plin de umbră al largilor orbite
Acelaș spleen sălbatec se 'ntinde peste flori,
Iar florile pe brazde se pleacă ofilite.

In urmă pe o groapă cu toți căscând s'adună,
Doar unul stă deoparte, un tânăr trubadur;
Desmiardă melancolic o liră fără strună,
Apoi furios spărgând-o de pomii dimprejur,
Se urcă pe o creangă și miorlăie la lună.

(Nocturnă)

Celălalt aspect al liriceii lui D. Iacobescu, ferit de această ceață deprimantă, cuprinde grupuri cochet de gusturi stilizate și galante. Înfașurări decadente, prin travestirea formelor scumpe lui Verlaine, prin predilecția timpurilor de rafinament, poemele lui D. Iacobescu, se schimbă, câteodată, în pantomime ingenue, cu Arlechini și Colombine:

Dansăm în umbra serii... și tot mai mult mă'mbată
Pudrata eleganță a timpului apus,
In timp ce tu — năivă, sau poate 'nduioșată —
Ridici molatec trena din ce în ce mai sus...

(Gavotă)

De Albert Samain, l'au apropiat, desigur și peisajile de „pudrată eleganță a timpului apus”, dar mai ales însușirile comune, date de un destin gemeu. În primul rând, sensibilitatea. Sensibilitatea ca principiu de artă, ca augur al semnelor poruncitei inserării.

... In jurul nostru liniștea suspină
Mai senzitivă ca o violină,
Și fiecare vorbă ce am spune
'Ar rupe armonia unei strune.

In gesturile tale mă cufund
In gesturile tale ce ascund
Ceva convalescent sau muribund.

Penumbră gri, frig umed — și târziu
Au leșinat molatec trandafirii,
Iar în oglinzile destăinuirii
S'a reflectat imensul tău pustiu...

(Nocturna ultimei nopți)

Prejuind singurătatea amănților, în izolarea unei ore de seară, o îmbină cu amurguri marine brodate cu chipuri ce întristează, îmbrășișate de chemări în moarte, ca în acest cântec pur, de reflexe proprii liricii sale.

Pornim. Vaporul nostru tainic frânge
Melancolia apelor de Nord,
Și soarele ne flutură pe bord
O flamură fantastică de sânge.

O blondă miss, copila unui lord
Privește moartea soarelui și plânge,
Și lângă mine tot mai mult se strânge...
Penumbra se lățește pe fiord.

Un goeland ne jălfaie în cale
Un călător ochește și-l ucide,
Și pasărea 'n albastru să prăvăle.

Departa orizontul se închide
Iar din adânc se 'nalță plin de jale
Un cânt ispititor de nereide... (Nocturnă)

Poezia lui D. Iacobescu e îngrădită, în lirica românească, de zaplazuri cu flori ce nu le-ai întâlnit la alții. Și apropiindu-te să le admiri strălucirea îmbătăită de-o mireasmă rară, îți aduci aminte „că destinul poetului — cum zice d. Perpersicius — n'a fost mai puțin dureros decât al lui Linos, feciorul dumnezeesc al Uraniei, care alerga pe vârfurile spicelor fără să le apiece, pe care l'a certat și l'a răpus Apollon, înainte de vreme și de amintirea căruia varsă lacrimi, la ospețe și dansuri, cântăreții.”

Emil Giurgiuca.

P R O Z A.

I. Agârbiceanu: Dolor — mic roman — editura „Scrisul românesc” — Craiova. Prefa 60 lei.

Au fost vremuri, când scrisul păr. Agârbiceanu era nu numai călduros primit de cronică literară, ci aproape fiecare bucată era comentată lung și larg, stăruindu-se, cu adevărat entuziasm, asupra talentului mare și fecund cu care Dsa este, din belșug inzeștriat.

Azi scrisul păr. Agârbiceanu, trece, prea adese, neobservat; nici chiar în bilanțul anual al cotidianelor, cronicarii nu mai pomenesc volumele și activitățile Dsale, deși d. Agârbiceanu este încă în plină activitate și — o putem spune fără sfială — în plină ascendență.

Este adevărat că d. Agârbiceanu nu atacă teme din acele, care plac mai mult — așa se pare — generației actuale.

În volumele Dsale nu vom găsi pasagi înregi de amănunțită descriere a insințelor deslănțuite, nu vom găsi concepții îndrăznețe, care să „revoluționeze” gândirea omenească, lovind fără cruțare în tot ce generațiile au crezut; d. Agârbiceanu privește viața nu numai în frenezia ei vegetativă, ci în rosturile ei adânci, căutând scopul ultim, jnta supremă, pentru care omul a fost trimis, în lumea ființei.

Crezând, din adâncimi, că omul are o menire transcendentă, că scopul omului este de a se apropia, prin desăvârșirea sufletului, de marele Creator, de Dumnezeu, eroii dlui Agârbiceanu duc, o luptă dărză pentru triumful a tot ce este elic, creștinesc, ideal.

Dar frumusețea acestei lupte și măreția ei nu pot fi înțelese decât de aceia, cari au trăit însiși această viață de renunțare, de înfrângere a părții animalice din om.

Pentru aceea, cred, că scrisul păr. Agârbiceanu nu mai este în contemporaneitate.

Dar aceasta nu scuză, într-un nimic, indiferența, într'adevăr revoltătoare, cu care se trece, adese, peste scrisul Dsale; cronicarii literari nu trebuie să jtnă todeauna cont de anumite preferințe ale mulțimii, ei ar trebui să fie călăuzitorii acestei opinii publice.

„Dolor” este una din acele cărți, care pun în mod așa de superior, marea problemă a suferinței, a unei suferinți cumplite. A părintelui care înbunește neputând a-și salva copilul. — Toluș în acest sbucium cumplit, înfiorător (redat așa de minunat prin spariția stranie a lui Ilarie Bogdan) durerea nu ucide sufletul. — El se ridică încet prin „ceața sură” din conștiința celei mai desăvârșite zădărnici, la „suprema tărie” că și suferința aceasta va avea odată un sfârșit, căci oamenii nu suntem nemuritori. Din gândul marelui treceri se naște „lumina cea rece”:

„Iar scăldat în ea, omul însuș se umple de mister. de taină. Ceva asemănător e și în lumina rece, care însoțește conștiința, că suntem muritori pe pământ. Inundă discret mâna de gunoiu, par'că mai mult o mângâie decât o luminează. Și din ea se nasc ideile, gândurile cele

noui, ca și când s'ar cerne pe nesimțite, dintr'un semi-întunec steluțe mărunte, fluturâși jucăuși de zăpadă. Eu, fratele meu drag, cred că tot din înălțimi imense și mai depărtate decât acele din cari pleacă razele stelelor, coboară și lumina asta rece. Pentru ce n'aș spune?! Cred că ea pornește din însăși Lumina cea vecinică, din Cel vecinic neshimbat.

În aceasta nouă conștiință, în aceasta lumină rece, vedem în infinit. . .

Și urmează convingerea, de altcum singura mângâietoare, că „nu poți muri, că vei trăi vecinic“.

În lumina acestei convingeri suprema datorie a omului este virtutea milei.

„Eu dacă ar fi să cărmuesc popoarele le-aș învăța să se închine, de-asupra tuturor, acestui altar din care picură umanitatea: a milei față de cei în suferință. Mila dragostei de frate!“

Deși povestirea păr. Agârbiceanu n'are cadru de mare roman, problema suferinții pusă și analizată cu o putere într'adevăr de mare scriitor — asigură lui „Dolor“ în loc de onoare în galeria marilor noastre creațiuni literare. (O. H.)

C. Ardeleanu: „Am ucis pe Dumnezeu“ — roman — editura „Cartea Românească“. Preț 90. lei.

„Am ucis pe Dumnezeu“ cel de al doilea roman al dlui C. Ardeleanu este o scriere de talent. Autorul are puterea de a întui ideea abstractă a unei obsesii, ce se desprinde la început vag din subconștientul sufletesc al personajului principal, pictorul Adrian Vornicu și de a o plasticiza sub forma unei narațiuni de fină și puternică analiză psihologică. Interesul cititorului se concentrează în jurul depășirii și destrămării acestui suflet, ca în fața unui film cinematografic, cu un mare protagonist, față de care celelalte personaje gravitează necesar. Nu întrezărează însă în acest roman, brodat pe carterul psihopatologic al lui Adrian Vornicu, rolul personajelor secundare. Și aceasta, pentru că nu vom găsi, cum e și firesc de altfel, un mediu social de desfășurare a acțiunii. Zbuciumul sufletesc al personajului principal concentrează toată povestirea și ne mistuie atenția întreagă. Fiu de preot, pictorul Adrian Vornicu era și el destinat carierei profeșii. Dar după ce-și isprăvește studiile teologice se îndepărtează de această menire, către care-l mâna și înclinările sale mistice și caută o „sublimare“ a forțelor sale de creație în artă. Această impulsive adânc irădăcinată în dinamismul său temperamental aduce o răscolire profundă în psihicul lui Vornicu, datorită căreia „patologicul“ îl împinge să rivalizeze cu Dumnezeu. În felul acesta ajunge la un moment dat să ucidă un copil, să aziste neturburat, în aparență, la moartea soției sale și a bătrânului preot, tatăl său. Complex interiorizat în văltoarea lui sufletească toate întâmplările externe, la care participă, îl chinuesc și contribuie să-i diformeze și mai mult întregul eu. Recunoscându-și crima, Adrian Vornicu ajunge în fața justiției. Toate încercările făcute de prietenul său Vidrașcu de a-l scăpa, sunt zadarnice; deasemeni eforturile medicilor de a arăta că acuzatul e bolnav și deci iresponsabil. Citez: „Adrian vroia cu orice preț, să-și ispășească pedeapsa, arătând până la amănunt cum a ucis și ce a făcut înainte și după crimă.“

— Să fie internat într'o casă de sănătate, a spus unul dintre apărătorii puși de Vidrașcu.

— Nu, a răspuns Adrian. . .

— Te voi căuta eu, a zis Mabel plângând. (Mabel cumnata lui Vidrașcu, îndrăgostită de Vornicu).

— Nu sunt nebun. . . Am fost atunci când m'am crezut eu însumi Dumnezeu. . .

Și pentru că președintele curții cu juri îl întreabă în închisoare, ce are de spus, Adrian urmă:

— Copilăria mea, vremea cât am fost în seminar și cât am fost în facultatea de teologie, am fost un aluat

în mâinile altora. Când am început să cuget, să fiu ceea ce am fost în artă, am crezut că eu însumi sunt Dumnezeu, iar în ultimul timp, tot slăruind în credința aceasta, țam pierdut-o pe aceea care trebuia să o am și pe care am dobândit-o acum. Pe vremea aceea am fost nebun. . . Mi-am ucis amanta; am ucis pe tatăl meu și acum în urmă, am ucis copilul. . . Astăzi sunt stăpânul meu și robul aceluia care mi-a hărăzit viața și în credința căruia am crescut. . . Ca să înșel pe alții trebuie să mă înșel pe mine. Nu vreau. Zidurile reci ale închisorii vor fi invalizul cald al patimelor mele. . . Izolarea de lume va fi lumea pentru care am fost pregătit să trăiesc; rigorile îmi vor da curățenia sufletească pe care n'am avut-o și pe care o cauți. . . Nu îmi luăși ultima bucurie pe care am dobândit-o nu e a mea, ci a tatălui meu și a bunicii și a întregului neam creștinesc. . .” pp. 243/246).

Condamnat la zece ani detențiune, Adrian cere să fie pus în fiare. Celula sa se transformă într'un atelier sărac de pictură bisericască: „Ca o obsesie a aceluiași ieit motiv, umplu pereții icoana Maicii Domnului cu pruncul și Tatăl ceresc“.

Romanul dlui C. Ardeleanu se citește cu interes, datorită acelei străne analize a cazului psihopatologic ce ni-l oferă.

Din cauza predominării analizei sufletești a personajului principal factorul epic rămâne accesoriu și nesuficient schițat: Uneori autorul folosește stilul analizei științifice mai potrivit unui studiu psihologic, decât unei opere literare. Pasagiul citat mai sus poate și el servi ca o ilustrare a acelei afirmații. Același lucru îl vădese și ultimele pagini fragmentale ale romanului. Oricât de interesantă, această scriere e supusă obiecțiilor critice. Întâiu s'ar fi putut cere autorului o brodere a analizei cazului prezentat pe o țesătură de fapte ce ar fi îmbogățit narațiunea îndepărtând lucrarea „Am ucis pe Dumnezeu“ de factura studiilor psihologice și apropiind-o de arhitectonia literară a romanului adevărat. În al doilea rând analiza însăși ar fi câștigat dacă autorul ar fi deplasat-o câtuși de puțin pe planul psihanalizei, împletind povestirea faptelor pe o conștiință temă psihanalitică. Ai impresia că dl C. Ardeleanu a studiat prea puțin, ori chiar deloc, acest lucru și că talentul său latent s'a cristalizat în această formă a lucrării, fără ca autorul să fi studiat suficient cazul întâi. . . științificește. Prelucrat pe tema psihanalitică și îmbogățit printr'o traducere narativă a analizei făcute în acest volum, „Am ucis pe Dumnezeu“ poate deveni, într'o ediție revăzută, . . . cel mai bun roman psihologic în literatura noastră. Rom. Demetrescu.

..oo@oo..

Eugen Lovinescu: Istoria literaturii române contemporane: Mutația valorilor estetice. Editura Ancora.

Una din scrierile cele mai interesante de cari trebuie să ne ocupăm aici este volumul VI. din „Istoria literaturii române contemporane: Mutația Valorilor estetice“ a dlui E. Lovinescu. Acest volum ne aduce concluziile autorului asupra literaturii noastre contemporane. Ca orice scriere a dlui Lovinescu, și aceasta e plină de sugestii. Lucrarea dsale nu se poate impune prin spiritul de sistemă și de dezvoltare unitară a unei teme; căci, oricât ar voi autorul să se desprindă, printr'o elegantă podoabă logică a frazei, de impresionismul ce-i este așa de caracteristic afirmarea „dogmatismului“ („critica trebuie să aibă un caracter oarecum dogmatic“ p. 201), limitarea esteticului de către „factorul timpului“, afirmarea că o estetică științifică este imposibilă, limitarea esteticului prin percepția individuală și conexiunea lui cu toți factorii spiritali ai unei epoci și alte nenumărate probleme, de o importanță covârșitoare pentru istoria și critica literară, presupun o discuție sistematică, dacă nu și una istorică. De acest lucru nu ne putem împiedeca în frumoasele pagini ale dlui Lovinescu. Dsa are

talentul de a-și surprinde în câteva linii scurte o întreagă teorie și de a-și anunța, din ferestruica modestă a unui subsof de pagină, că impresiile sale și-au pierdut frăgezimea uscându-se și în folietarea operei vreunui cugetător și printre cei mai autoritari, dsa alege, când e vorba de „cultură și civilizație” pe H. St. Chamberlain și O. Spingher; iar când e vorba de originea tragediei pe „sistematicul” Fr. Nietzsche. Este adevărat că estetica e una din disciplinele cele mai dificile. Nedeslipită încă definitiv — și mult mai puțin decât altele — de filosofia generală, imbată de preindestul de speculații metafizice, strâns legată de interesele sociale și de aspirațiile morale, este foarte greu să desprinzi judecățile de valoare despre frumos, de impementele acestea, care-i stau în cale. Şapoi când e vorba de „estetica literară” greutatea cresc și mai mult: Literatura este o lature, un aspect foarte însemnat al vieții sociale: „Formula estetică (literară) a unei civilizații, scrie d. Lovinescu (p. 28), nu trebuie privită ca ceva de sine stăător, ... dimpotrivă ea nu e decât un aspect, în strânsă dependență, cu celelalte aspecte, de natură religioasă, filozofică, politică și chiar economică sau, mai ales economică, după cum preținde materialismul istoric.

Formele culturii sunt legate între dânsese printr'o strânsă interdependență. Aceasta e constatarea principală. Nu ne interesează deocamdată exemplele autorului. E foarte firesc să ne întrebăm aici: care este raportul între această valorificare estetică a operei de artă — în cazul nostru a literaturii — și între istoria literară. Întrebarea este cu atât mai mai îngrijorătoare, cu cât d. Lovinescu, în cele 3 volume de istorie literară contemporană, a fost acuzat de a fi desfundat coloanele părăsite ale tuturor revistelor și de a fi dat aureola de literat contemporan la o mulțime de scriitori noi care, s'a zis, nu merită toți această consacrare. . . Problema aceasta este „pădurea obscură” a tuturor istoriilor literare. Ce este „literar” și mai ales ce este „literar-istoric”, e o întrebare așa de firească pentru istoricul literaturii, în cât pare ciudat să afirmi că toți chestiunea e lăsată în părăsire, ori deformată îngrozitor, de istoricii literari. D. Lovinescu atinge și în acest volum problema, cu o eleganță clară și trecătoare. „Dacă problema criticii față de literatura sincronă se rezolvă, Indiscutabil, în sens estetic, deși nu exclude cătuși de puțin și celelalte probleme puse operei de artă, ea capătă cu totul alt aspect de îndată ce se raportă la o operă din trecut, și mai ales, dintr'o civilizație dispărută. Odată cu timpul, partea vie, palpabilă operei de artă se scutură, lăsându-i mai mult sau mai puțin scheletul, schema ideologică: firele directe ale intuiției estetice rupându-se, peste prăpastia timpului trebuie să aruncăm, cu multă trudă și ambiție, punțile cunoașterii intelectuale și istorice. Fenomenul pur estetic tinde să devină un fenomen cultural, care nu poate fi înțeles și nu-și capătă chiar semnificația decât ca semn estetic al unei civilizații, ca manifestare a unei sensibilități demult dispărute, pe ale cărei vestigii urmează să le studiem în complexul tuturor fenomenelor esențiale ce dermină acea civilizație. Critica estetică nu-și pierde firește, orice drept: dacă elementul de intuiție, de sensibilitate, a dispărut sau s'a anemiat, mai rămâne încă loc pentru elementul teoretic al criticii, pentru studiul organizării și dinamicii operei de artă, pentru studiul fondului, al sentimentelor, al valorii psihologice a eroilor, și, într'un cuvânt, al atâtor elemente umane, a căror expresie a putut varia (și arta e expresie) dar a căror substanță a rămas întrucâtva neschimbată. . . (pp. 51/52). Iar în alt loc: „Privită din punct de vedere al sensibilității și nu al valorilor teoretice, se poate chiar afirma că nu există decât literatură modernă, oricâtă ipocrizie s'ar pune în afirmația contrarului; literatura veche nu constituie în realitate, decât un obiect de studiu, de care fără a o simți și a ne identifica cu ea, ne apropiem pe cale intelectuală, pentru a recunoaște întrinsa vestigiile unei civilizații dispărute, ale unei sensibilități risipite, rocă purtând încă urma animalului viu odinioară, dar fosilizat acum” (pp.

115/116). „În jurul operelor vechi se cristalizează nu numai prestigiul timpului și al unei selecții tacite ci și al aparentului consens al tuturor cunoscătorilor veacului. . . În multe cazuri, consenzul este, în realitate, numai o iluzie de perspectivă, deoarece operele literare trec prin variații dictate de împrejurări culturale și de gust; dacă totuși, se face cu timpul o unanimitate, ea nu înglobează decât un număr foarte restrâns de personalități „hors sèrie”. . .” (p. 127).

Toate aceste păreri ale autorului, nu tranșează chestiunea. Cu toate că nu e locul să discutăm aici „concluziile” dlui E. Lovinescu — asupra cărora nădăjdum să putem reveni altădată —, vom supune reflexiunii cititorilor două cazuri, care pot servi ca încercare a tăriei părerilor de mai sus. Primul e acel al Vinerii de Milo, față de care se poate pune întrebarea în ce măsură timpul a scuturat „palpabil” operei; cel de al doilea e cazul scrierii „Les Chansons de Bilitis” a lui Pierre Louys, un genial pastiş al antichității căreia credem că nu un număr foarte restrâns de personalități „hors sèrie”, care au admirat originalitatea și frumusețea din această scriere, dată ca o traducere a unei prelinse opere grecești antice, i-au fixat valoarea! Autoritățile „hors sèrie”, căci erau adevărați specialiști în antichitatea greacă acei ce s'au prins în cursul lui Pierre Louis, sau încântat firește în această scriere, înainte de toate, de „frumusețea pe care el a căutat-o viață întreagă, frumusețea de armonie”. Toți în legătură cu această problemă fundamentală sunt cap. XXVII și XXVIII (din lucrarea dlui E. Lovinescu). În cel dintâi ni se vorbește de mutația valorilor estetice care înglobează și critica: Aceasta „participă din ambianța estetică a artei; lipsa ei firească de inițiativă și caracterul reacionar o fac să fie implântată în inima epocii, a cărei conștiință estetică devine, întrucât, ceea ce artiștii crează instinctiv, constituindu-i fără să vrea stilul, este lăsat și organizat de dânsa înăuntru formulelor estetice, prin eliminări necesare și mai ales prin valorificări pe o însemnată scară de nuanțe, — operație plină de dificultăți dar și de interes literar. Că în ea nu zace sâmburele eternității, e însăși problema relativității ce mijeste îndărătul tuturor creațiilor spirituale ale omului; ca și arta solidară cu dânsa, critica poartă în ea toate stigmatele caducității. Căci ce altceva înseamnă hecatomba operei mistuite nu numai în decursul veacurilor, ci în simpla trecere a generațiilor, decât semnul prefacerii pus pe tot ce e omenesc — mutația valorilor estetice? . . .” (Pag. 187).

(Va urma)

Romul Demetrescu.

Din cauza abundenței de material suntem siliți a amâna pentru numărul viitor al revistei și recenziile despre „Calea Victoriei” scrisă de dl prof. Romul Demetrescu.

(Nota Redacției.)

CRONICA FRANCEZĂ.

Centenarul lui Hernani (1830—1930). Ne sosesc știri rele dela Comedia Franceză — „Romantismul mori, definitiv mori” s'ar putea zice, parodiind telegrama vestită: „Naturalismul nemori, scrisoare urmează.” Criticii, invitați la reprezentarea de gală a Teatrului Francez, nu s'au prea acuns pentru a căsca; și dacă s'au arătat aproape respectuoși în dările lor de seamă prin reviste, totuși se simte îndestul că acest sentiment e dintre acele inspirate de pietatea față de lucrurile moarte, și că în afară de aceasta, în împrejurarea de față acest respect e puțin cam protocolar. Nimeni apoi nu e strein de faptul, că guvernul republicei a treia, ocrotește aproape fățiș ceea ce s'a convenit a se numi neoromantism; pentru a ne convinge, e de ajuns să deschidem „Les Nouvelles Littéraires”, acest monitor semi-oficial al republicei literelor, care ar putea fi numit mai cu dreptate; monitorul literelor republicane.

Nu se poate tăgădui că grozava zdruncinătură a războiului mondial, prin repercursiunile sale în toate domeniile, a scos din axa lor conștiințele: însă nu e oare în însăși firea lucrurilor ca acestea să tindă către stabilitate și să ajungă la o echilibrare a facultăților lor? Iată pentru ce undele romantismului de după război își văd scăzând din ce în ce amplitudinea lor, pe măsură ce zilele trec și ne îndepărtează de zguduitura inițială. Andre Gide de pildă, a cărei reputație era consacrată încă înainte de războiu, a cunoscut îndată după război o creștere însemnată a popularității, pe lângă tânăra generație; azi însă ea se îndepărtează puțin câte puțin de acela, pe care îl privește acum ca pe rău dascăl. Iar numărul lucrărilor îmbinate de gidism scade an cu an.

E deci lucru legitim nu numai să dorești dar să și prevestești că puternicul val clasic ridicat chiar dinainte de război, — cel puțin în Franța, — își va regăsi în curând toată amploarea. De aceea, degeaba se vor înmulți centenarele romantismului (încă în 1927 s'a sărbătorit publicarea prefeței lui Cromwell) flacăra e stânsă, credința moartă! Trebuie să ne resemnăm. De altfel putem fi asigurați, că neo-romanticii noștri de azi s'ar socoti jigniți dacă ne-am permite să-i prezentăm ca urmași ai romantismului dela 1830. Au gustul mai ales și resping ori-ce inrudire compromițătoare.

Căci — pentru a reveni la Hernani, — greșelile de gust sunt acelea, care ne izbesc astăzi, în această piesă. Dacă e adevărat că gustul e acel simț delicat al nuanțelor psihologice, întemeiat pe cunoașterea adâncă a sufletelor și a creațiunilor lor reciproce, într'o anumită situație, oricât de complexă ar fi ea, putem afirma că, pe când dramaturgii clasici au dus până la cel mai înalt grad această știință a *particularului*, care este poate singura psihologie posibilă, V. Hugo, e aproape cu totul lipsit de dânsa. Neverosimilitățile psihologice în Hernani, accentuate deseori de excesele expresiei, sunt atât de bătătoare la ochi, încât drama capătă prin ele un fel de irealitate, care la rândul ei îi confere — ce e drept — o anumită valoare poetică la care, însă autorul cu siguranță nu s'a gândit.

Dar sunt convins că, dacă criticii noștri contemporani au fost cu deosebire stingheriți la recenta reprezentație a lui Hernani, aceasta se datorește interpretației lor mai subtile, și de altfel cu totul actuale a vechiului principiu clasic al *deosebirii genurilor*. Se știe că Boileau, și clasicii în genere, înterziceau scriitorului să amestece tragicul cu comicul, liricul cu epicul, etc... și aceasta în chip foarte cuminte, pentru a lăsa toată puterea sa efectului estetic, propriu fiecărui gen; acest principiu la ei, pornește, mai întâi, dela sănătosul lor simț practic. Din nenorocire aveau și un alt principiu, mai puțin legitim, acela al *ierarhiei genurilor*, un fel de transpunere estetică a ierarhiei sociale depe atunci. Ori, în primul rând, împotriva supremației tradiționale a tragediei a vrut să protesteze V. Hugo, tot așa după cum a protestat contra deosebirii arbitrare a cuvintelor mobile și a cuvintelor joșnice. Gestul însă a depășit intenția; și, în avântul lui războinic el a dărâmat și principiul deosebirii genurilor, amestecând în dramele sale râs, lacrimi, apostrofe lirice, descrieri pitorești, povestiri epice — realizând pe scenă, într'un cuvânt, un fel de sinteză a genurilor. Drama, reprezentare integrală a vieții: formula era încă în toată vigoarea, în timpul naturalismului. Dar de-atunci!

Intr'adevăr, munca criticilor contemporani consistă, înainte de toate, pe planul tehnicei, într'o analiză și o delimitare minuțioasă a domeniilor literare și a mijloacelor proprii fiecărui domeniu, cu scopul de a ajunge la maximum de *puritate* a operei: ceea ce se numește poezie pură, roman pur, dramă pură, în timp ce în celelalte arte, se vorbește deasemeni de pictură pură, de muzică pură, etc... Din acest punct de vedere, drama romantică, cel puțin aceea alui V. Hugo, pare că se află tocmai în direcția opusă idealului actual. Și iată pentru ce, din ce în ce mai mult, ea va părea un lucru mort.

Putem totuși spune că, n'avem nimic de reținut din această dramă romantică? Ar fi nedrept. Câteva versuri frumoase și chiar câteva bucăți alese, lirice sau descriptive, își vor găsi fără îndoială locul lor în antologiile viitoare; iar teoreicienii versificației vor continua să găsească în Hernani speciemenele cele mai rare de acrobație ritmică — cezure schimbate, înmulțite, încăle-cări și alte licențe poetice — dar fără să se uite că într'această materie V. Hugo a avut un precursor îndrăzneț: Andre Chenier-

În sfârșit, va fi îngăduit amatorului de suflete să se regăsească, în dialogurile pasionate dintre Dona Sol și Hernani, ca o resfrângere e acestei flăcări tineresti, care arde în tot șirul mișcătoarelor „Lettres à la Fiacrée”, și care ne dovedește, mai bine decât opera lui, câteodată așa de neumană, că Victor Hugo fu om.

Henry Jacquier.

REVISTE

La sfârșitul lunei Martie a apărut, la Cluj, revista „Darul vremii” debușul literar al cenacului, care înmă-nunchiază pe lângă valori consacrate, câteva viguroase forțe tinere, al căror scris vrednicește să fie urmărit cu toată atențiunea.

Revista apare în condițiuni tehnice excepționale, tipar curat, hârtie de prima calitate, materialul aranjat toideana cu gust.

Trebuie să remarcăm apoi la acest loc și faptul, că revista se susține din contribuțiunea materială, în primul rând, a colaboratorilor ei, ceea ce de sigur va încălzi toate inimile iubitoare de literatură și frumos să-i dea întreg concursul, pentruca „Darul vremii” să-și poată continua drumul început așa de frumos.

În cele două numere apărute am celăl cu mare plăcere, pe lângă scrisul dlui I. Agârbiceanu, în special proza dlui Victor Papițian, bogată în descrieri pline de culoare, apoi bucățile dlor Paul Dan și I. Munteanu, versurile dlor I. Retezeanu, C. Buzdugan, frumoasa poezie „Declin” a dlui Iustin Ilieșiu și traducerea din Brovning a dlui prof. univ. P. Grimm.

Remarcăm de asemeni eseurile dlor I. Breazu și d. Ion Chinezu, redactorul revistei și unul din cei mai bine înzestrați profesori și scriitori din generația mai nouă a Ardealului.

Dintre marile noastre reviste reapărute în acest an, remarcăm, în primul rând, „Convorbiri Literare” atât pentru sumarul bogat al fiecărui număr apărut, cât și pentru regularitatea apariției (un mare număr de încheiere a anului 1929 și trei numere pentru 1930.)

Din materialul literar al revistei, ne este imposibil să nu atragem atențiunea celorților noștri asupra operei postume „Lumea prin care am trecut” a marelui nostru I. Slavici — amintiri luminoase despre oameni și vremuri scrise cu acea tihnă și bunătate care se resfrânge numai din spovedania cinstită a sufletelor, care au trăit, visat, suferit și muncit o viață întreagă în primul rând pentru frumos, pentru literatură.

Autorul lui „Popa Tanda” și a celui minunat *Budulea Taichii*, în care a fost zugrăvit pentru întâia oară, cu mână de maestru, viața ardelenescă — vorbește astădată despre căminul părintesc — bun, mamă, părinte, despre cele dintâi zile petrecute la școală, cele dintâi încercări aprige pentru idea națională, viața studențească dela Budapesta și Viena, frământările, neajunsurile și suferințele fizice prin care a trecut marele povestitor.

Cu atât mai prețioase ni se par, pe lângă aceste amintiri fragmentate până acum în patru numere consecutive, cuvintele pâr. episcop Ciorogariu din „Merindea,

cu care a plecat Ioan Slavici" din No. de Februarie al Convorbirilor.

"Celășteanul căzut în rătăcire, ca atâtea mulți, și-a luat răsplata. Prin aceasta condamnare păcatul celăștelesc este expirat. Să-și ia însă la rândul său răsplată și scriitorul meritos."

"Celui ce a iubit mult, i se iartă mult."

Din sumarele bogate mai remarcăm scrisul d. Gala Galaction "Dintr'un vraf de hârtii îngălbenite" și versurile admirabile, din Maeterlinck, al dlui Al. T. Stamatiad apoi articolul dlui I. A. Basarabescu "Cine a îndemnat pe Creangă să scrie." Cronică bogată precum în general toate numerele apărute înseamnă o nouă etapă în viața acestei reviste cu o atât de bogată vrednicie literară.

Numărul 3 al revistei „Gândirea” aduce între altele poezia „Asljderi Crinului” de V. Voiculescu, în care ni se tălmăcește în versuri de o rară frăgezime neprihănită dorință:

Asvârle din hambarul Ingerilor sfinți

Un pumn de boabe binecuvântate

Pentru'un doinar sărac și fără minți

Perdut în codrii lumii fermecate.

Sîn iarnă, ca să trec în țări cu soare

Repede-ți Șoimul sfânt, să mă ia'n ghiare”.

Dacă este dar mult dela Dumnezeu și din simțeminte cucernice se pot czela nestemate.

Remarcăm cu aceeași bucurie cuvintele frățești pe care le scrie la cronici d. Nichifor Crainic despre revista „Darul Vremii” apărută lună trecută, la Cluj.

În Revista „Ramuri” dela Craiova d. Const. D. Ionescu încearcă zădarnic, credem, să atenueze păcatul „cărții de scandal” „Icoane de lemn” prin considerațiuni estetice de felul acestora: Temele sociale, literare ori eclesiastice, ca în volumul prezent, sunt prinse în baza unei exprimări noi, prin construcție și prin libertinajul plebeic al cuvântului”.

Acestui libertinaj i se spune pe românește obscen, murdar, lipsit de orice estetică.

Desgustătoare cerșitorie a celebrității prin înjosirea bisericii și a clerului — iată ce este cartea faimosului ierodiaocon, care pentru astfel de opere de maculatură, nu va fi trecut între marii inspirați ai neamului.

Zilele acestea a apărut revista de cultură „Boabe de grâu” într'o ținută grafică excepțională, cu o mulțime de clișee reprezentând manuscrise vechi, colțuri de raiu românesc, podoabele edilitare ale orașelor noastre, statui, etc, etc.

Articolele culturale informative, scrise de frunțași ai instituțiilor culturale (d. Ion Bianu, președintele Academiei) bucăți literare de scriitori ca Gala Galaction și o cronică bogată despre cărți, dar mai ales conferințe, congrese, expoziții, fac din această revistă și de altcum foarte ieftină, una din cele mai folositoare publicațiuni culturale.

Regretăm, că revista are, la sfârșit, adăosul despre educația poporului în Ungaria. Nici unui cunoscător al stării deplorabile în care se găsește educația poporului la noi, nu-i mai trebuiesc confirmații din afară, ci ne trebuie o lege făcută de oameni pricepuți, cari au trăit cu adăvărat în mijlocul poporului, ca să nu ne trezim și de astădată cu o lege operetă din care nimeni să nu aibă nici un folos real.

„Revista de filozofie” (No. 1. Ianuarie—Martie 1930) aduce studii temeinice de îndrumare a învățământului (mai ales articolul „Școala nouă și dușmanii ei” de d. Rădulescu Motru, directorul revistei) și studii de erudiție filosofică cum sunt studiul dlui M. Uja (Știința carteziană) și Problematika filosofiei indiene de d. Mircea Eliade, care face studii la universitate din Calcutta.

Reproducem din studiul d. Mircea Eliade acest scurt pasagiu, care ni s'a părut caracteristic pentru mentalitatea indiană.

„După o conferință ținută de un profesor englez asupra mișcării filosofice contemporane în Anglia, unde conferențiarul slăruise asupra idealismului lui Mc. Taggart, un student se apropie și întreabă:

— Oare prof. Mc. Taggart duce viața conformă cu teoriile sale a iluziei universale?!

— ?

— E celibatar?

— Nu, prof. Mc. Taggart e căsătorit.

— Trăește retras?

— Nu.

— E vegetarian, dezolat, sobru, lăcut?

— Nu.

— Atunci de ce ne-ai vorbit despre el? Ce să învățăm dela el? Domnul acesta nu e un filosof.”

Dintre revistele cari ne-au sosit la redacție remarcăm revista „Indreptar” No. 2 (Februarie). Tipar curat, forma exterioară atrăgătoare. Remarcăm în deosebi scrisul dlui I. M. Rașcu, matur, expresiv, versurile dșoarei Mia Frollo, sculpturale și evocatoare de senzații nouă:

*Cu fruntea în pernele nopții, când toate adorm ca'n Virgil
Mă sbucium cu somnul să-mi dea senzații de moarte.*

*Se'mparte așteptarea la ceasul ce bate: tic, tac în de-
[parte*

Cu degete negre tăcerea pe carte cetește febril

Pe cartea lăsată alături, la mijloc de gând și suspin

Cântări inundate de soare, cântări de talazuri și cruci

Se'nalță, coboară albastre, se'ndoaie nălucl...

În față se oprește de-odată întreg cimișirul marin.

Păcat că sfârșitul acestei „Insomnii” este așa de nebulos, pe lângă aceste părți cu adevărat frumoase.

În No. 10 (Martie 1930) în revista „Orizonturi noi” de sub conducerea dlui Gh. Bacovia, dl Paul I. Papadopol vorbește despre inflația critică constatând că: „ori cum ar fi — lucrul e lămurit — se poate vorbi de o inflație critică. Necazul e altul: inflația nu însemnează numai supraproducție, dar mai ales devalorizare. Și dacă supraproducția ne-ar putea bucura, devalorizarea nu poate decât să ne mânănească!”

Ceeace regretăm și noi este mai ales faptul că, acum de-atâta timp, criticii noștri consacrați, au abandonat munca de ierarhizare a valorilor literare, iar în locul lor, s'au erijat de îndrumători ai opiniei atâția croniciari mărunți, fără cultură și fără scrupul care taie sau încoronează.

Din restul „Orizonturilor noi” remarcăm strofele dlui Gh. Bacovia.

În „Lucașfărul literar și artistic” (an. I. No. 8—9 Febr.—Martie) dela Brăila, d. I. C. Sava, directorul revistei publică un articol despre viața și opera poetului brăilean Colonel Theodor Șerbănescu, fost, pe vremuri unul din poeții cari au fost apreciați de Titu Maiorescu, pontiful dela „Junimea” — Autor a numeroase romane, cântăreț al patriei și al naturii, colonelul Șerbănescu rămâne, prin cele 172 de poezii, câte a scris, unul din cei mai însemnați scriitori brăileni.

Păcat că în „Învierea faunului” și în „Inima Egipteanului” în Lucașfărul dela Brăila se manifestă atâta preferință pentru nuduri masculine și feminine, fiindcă și în scrisul dlui Liviu Oprîș și al dlui Buznea Moldoveanu, este talent.

Implinindu-se 40 de ani dela moartea lui I. Creangă, revista „Făt Frumos” dela Suceava, în numărul 1. (Ianuarie—Februarie 1930) pe care îl dedică în întregime vieții și operii marelui povestitor, rectifică, prin scrisul d. A. C. Cuza, data și locul morții lui Creangă.

Creangă a murit în noaptea de 31 Decembrie 1889, în vârstă de 52 de ani în bojdeuca sa din strada Tăcân No. 4 și nu în strada Golia No. 51 cum s'a crezut până acum.

Ne bucurăm și noi de această rectificare căci altcum — vorba dlui Cuza „s'ar fi putut întâmpla ca un Taillier oarecare, cumpărând casa din strada Golia No. 51 (unde se credea că a murit Creangă) să o fi vândut Primăriei, Ministerului sau vreunei, presupun, societăți literare a viitorului, iar Românii ar fi venit aici de pretutindeni: să vadă și să nu înțeleagă nimic.“

Din cuorinsul revistei remarcăm articolul dlui prof. G. Bogdan-Duică despre Variante ungurești la Ion Creangă. Citind pe Horger Antal „Hétfalusi csángó népmesek“ Budapest 1908, dl prof. a găsit la paginile 64—69 povestea lui Ivan Turbincă în povestea „Sfântul Petru și Cătana.“

Amintiri calde, note despre opera lui Creangă întregesc acest număr de omagii la care au mai colaborat d. Leca Morariu, V. Tempeanu, N. A. Bogdan.

În „Scrisul Nostru“ (an. I. No. 12) Poetul G. Tutoveanu, animatorul vieții literare și culturale dela Bărlad, evocă sufletul și munca de apostol a lui Al. Vlahuță:

„Viața de strădanii, de credință și de nădejdi, a lui Vlahuță, va lumina totdeauna calea tinerețului nostru, arătându-i că un poez ieseamă un apostol fără frică al neamului său: un iluminat al frumuseților fărăi sale: un reînviător al vitejiilor trecute; un stâlp de flacări, plufind mereu pe drumul către viitor...“

De-alungul veacurilor strălucirea mereu întezită a lui Eminescu, ar putea s'arunce asupra poeziei lui Alexandru Vlahuță o umbră diafană; dar nimeni și nici o dată, nu va putea să sgârșie măcar, monumentul pe care el singuri și l-a ridicat, monument de mare cetățean și de mare învățător al neamului său.“

Din restul revistei remarcăm povestirea d-lui D. Fărcășianu, care dovedește o cunoaștere adâncă a sufletului și graiului popular.

○○○○◎○○○

INSEMĂRI.

Două mii de ani dela nașterea poetului Vergilius Maro. Anul acesta se implinesc două mii de ani dela nașterea celui mai mare epic al poporului roman Publius Vergilius Maro. — Născut la 70 i. Hr. în Andes, lângă Mantua, abia scăpat cu viață în frământările războiului civil, care se termină cu biruința lui Octavianus, Vergilius ajunge prin bunăvoința lui Macenas, în protecția Curții aceluiaș Augustus pentru ca, scăpat de grijile materiale ale vieții, împreună cu Horatius să inaugureze „epoca de aur“ a literaturii latine. — Pe când tovarășul și prietenul său Horatius a cântat bucuria clipei și tihna fericirii de a trăi, „procul negotiis“ Virgil a cântat, în versuri nemuritoare, clipa cea mare a zămislirii neamului său (Aeneida) eterna frumusețe a Italiei și a adus primos de închinare pământului inepuizat, (Georgica) care ospătează popoarele cu roadele sale binecuvântate. — Poet național al celei mai formidabile forțe creatoare, care a fost poporul roman, amintirea lui va trăi, cât va trăi omenirea și cât timp se va vorbi de literatură și poezie. — Virgil a murit la 21 Sept. 19 a. Hr.

Un nou compozitor român: colonelul Eugen Papp. În Partos, lângă Alba Iulia trăește izolată de lume, în un cult emoțiant al literaturii și artei, familia colonel Papp. Toți iubitorii frumosului, câți au avut fericirea să cunoască pe acești tovarăși de viață ideali, cunoșteau calitățile artistice excepționale cu care sunt înzestrați acești soți, care au trăit o viață întregă închinată cântului și visului neprihănit.

Pentru aceea ne este îndoită bucuria marelui și atât de bine vrednicului succes reportat de „liedurile“ dlui colonel Eugen Papp, la București și dacă avem și noi o dorință este ca să vedem date la lumina zilei toate compozițiile acestui mare talent. Asigurăm pe toată lumea că publicarea lor va fi cu adevărat un eveniment artistic.

Publicăm mai jos aprecierea caldă a unui profesionist apărută în suplimentul literar de sf. Paști al gazetei „Vremea“ asupra acestor minunate „cântece“ românești:

„Seara de lieduri, pe care ne-a oferit-o d-na Adela Reissenberg-Umling la Liedertafel, a însemnat, pentru toți iubitorii acestui gen delicat, o reînviere a timpurilor bune, când nu ne pândiau la toate colțurile străzilor, lăzile cu emisiuni răgușite, ale posturilor de radio. A fost o seară de artă rară, subtilă, interiorizată, pe care numai măestria tehnică și minunata sensibilitate artistică a renumitei soprane putea să ne-o acorde. D-na Reissenberger-Umling ne-a dat însă mai mult decât propria d-sale artă: ne-a dat un nume nou și o operă nouă, ambele românești. D-na a înfățișat pentru prima oară, publicului bucureștean, o mică parte din opera folkloristică a d-lui Colonel Eugen Papp, compozitor ardelean. Toată presa a subliniat calitatea extraordinară a acestor manuscrise, pe cari concertista și-a făcut o mândrie să le execute. Le-a executat cu atâta pasiune, cu atâta devoțiune, încât și-a câștigat dreptul la recunoștința noastră românească.“

Cele zece compoziții ale d-ului Colonel Eugen Papp au dovedit măestria tehnică a autorului lor și puritatea înaltei lui inspirații. Discreția și arta cu care înconjoară elementul popular românesc, coloratura pe care știe să i-o dea, pentru a-l face să reiasă, nu ca un element obsedant de artă națională, ci ca un prețios inițiator de artă pur și simplu, fac farmecul și originalitatea acestor compoziții.

În fața acestui succes, pe care publicul l-a aplaudat furtunos, ne întrebăm și noi, alături de ceilalți confracți, prin ce mister Societatea Compozitorilor Români nu și-a câștigat încă prețioasa colaborare a domnului Eugen Papp?

Revenind la această memorabilă seară de lieduri, trebuie să înscrim, alături de triumfurile interpretei și autorului, pe acela personal al d-lui prof. Franz Xaver Dressler, al cărui acompaniament la pian a fost la nivelul artistic al întregului concert.

„Reviste provinciale“. Pentru ca să se vadă cu câtă căldură și înțelegere știu aprecia unii confracți scrisul nostru al sărmanelor „reviste provinciale“ care îndrăznim să așternem pe hârtie un gând, să facem elogiul unei cărți, reproducem câteva rânduri de apreciere generală asupra tuturor (!) revistelor românești din provincie, pe care le publică în „Adevărul literar“ de sf. Paști d. Al. A. Philippide, autorul volumului de poezii „Aur sterp“:

„Cine vor fi fiind aceia care editează și redactează reviste provinciale? Înnebunirea aceasta ne vine câteodată în minte, repede obsedantă. Să fie oameni fără ocupație, care îșiucid timpul scoțând reviste, așa cum alții adună mărci sau fac pasiențe? De ce? Scoaterea unei reviste cere, oricum, oarecare bătaie de cap. Pasiențele și colecționarea de mărci poștale sunt îndeletniciri mai puțin obositoare, și mai agreabile, și mai simple. Pe urmă o revistă cere cheltuială. Costă și hârtia, și tiparul și expedția. Costă și timp... A! da, un lucru credem că este sigur: indivizii care scot aceste reviste au timp de pierdut.“

„Pentru că toate aceste reviste care ne sosesc din provincie reprezintă numai timp pierdut. Este singura lor caracteristică și singura lor definiție. Ne gândim la timp provincial, la ritmul lent și tacticos al vieții de provincie și explicația ne apare, clară. Da. Toate aceste reviste reprezintă un prisos de timp. N'ar fi nimic dacă ele n'ar reprezintă și un timp cheltuit de prisos. Ceeace este delaolaltă lamentabil și comic.“

Mărturisim că rar am celți rânduri mai inconștente și mai pline de fudulie! Când aproape de un deceniu s'a vorbit și se vorbește neîntrerupt despre criza cărții și a publicației românești, mai ales în noile provincii!

Sau dl. Al. A. Philippide trăește în lună?! (O.H.)

Secretar de redacție: EMIL GIURGIUCA.
